MIR FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA I BROJ 30 | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 7 SEPTEMBAR 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

O MATERIJALNOJ BAZI NAŠEG KULTURNOG NAPRETKA

Vladislav RIBNIKAR

Boreći se za slobodu, narodi Jugoslavije borili su se i za kulturu, — za slobodni razvitak nacionalnih kultura svakog pojedinog naroda naše zemlje i za lepši, prosvećeniji i kulturniji život svakog pojedinca. Posle izvojevane pobede naroda, stvaranjem narodne države uklonjene su sve glavne prepreke koje su ometale slobodni kulturni razvitak, tako da je dalje izgrađivanje novog, istinski demokratskog državnog i društveno-ekonomskog poretka — zasnovanog na pravilnom rešenju nacionalnog pitanja i na likvidaciji eksploatatorske svojine u industrijskoj proizvodnji, u finansijskom i trgovačkom sistemu i u zemljoposedničkim odnosima — praćeno i u kulturnom životu zemlje dubokim revolucionarnim promenama. Društveni preobražaj koji je nastao kao posledica narodne revolucije, zajedno sa kulturnom revolucijom koja ga je pratila, otvorio je našoj zemlji put ka socijalizmu. »Socijalizam počinje tamo — pisao je Lenjin — gde se kulturi priključuju milioni«. Kultura je kod nas u velikoj meri postala svojina milionskih narodnih masa i naša zemlja doživljuje danas takav kulturni procvat kakav u prošlosti nijedan od naših naroda nije poznavao.

*

Kulturni preobražaj naše zemlje počiva na dvema osnovnim tekovinama narodnooslobodilačke borbe: na doslednoj primeni principa ravnopravnosti naroda Jugoslavije (što je dozvolilo pun i slobodan razvitak svih nacionalnih kultura i izazvalo snažni kulturni polet narodnih masa) i na postepenoj likvidaciji raznih oblika eksploatacije (što je omogućilo da sva kulturna dobra pređu u ruke radnog naroda). Davanjem svih postojećih sredstava za širenje kulture (škola, naučnih ustanova, muzeja, pozorišta, radija, bioskopa, štamparija, knjižara, izdavačkih preduzeća itd.) u svojinu naroda, i podizanjem novih kulturnih ustanova svih vrsta, stvorena je za kratko vreme posle rata početna materijalna baza za dalji razvitak naše narodne kulture.

Ova materijalna baza kulture ostvarena je ne samo inicijativom narodnih vlasti, već i velikim naporima i svesnim zalaganjem radnih masa cele zemlje, koje su u novim uslovima života vrlo dobro shvatile da je za dalji napredak u izgradnji zemlje, u izgradnji naše socijalističke države, potrebna brza likvidacija kulturne zaostalosti u kojoj se do rata nalazio veliki deo naroda. Samo za prve dve godine posle oslobođenja naši narodi uspeli su, i pored zalaganja svih svojih sila na opštoj rekonstrukciji zemlje, da obnove sve prosvetne i kulturne ustanove uništene ili oštećene u ratu, tako da je za to kratko vreme na prosvetnom i kulturnom polju naša zemlja dostigla i premašila predratni nivo. Posle toga prvog perioda obnove prešlo se brzim tempom na dalju izgradnju i proširivanje mreže kulturnih ustanova. U tome su postignuti značajni rezultati. Danas mi imamo osnovnih škola skoro dva puta više nego pre rata i preko dva puta više đaka u njima (1,669.578 đaka prema 782.789 u 1939 godini); imamo preko četiri puta više gimnazija sa četiri puta više đaka (281.693 prema 70.775); dva puta veći broj fakulteta i preko dva i po puta više studenata (46.423 prema 17.734); daleko veći broj naučnih ustanova nego pre rata; tri puta više raznih umetničkih škola sa četiri puta više đaka (13.044 prema 3.173); znatno veći broj muzeja, galerija, narodnih univerziteta, biblioteka i čitaonica; skoro dva puta više stalnih pozorišta (47 prema 24); znatno veći broj radio stanica dva puta jačeg kapaciteta nego što su bile predratne; znatno veći broj bioskopskih dvorana (576 prema 413); imamo novu domaću filmsku produkciju koje pre rata nije bilo; naša izdavačka preduzeća štampaju dva puta više raznih knjiga i brošura sa ukupnim godišnjim tiražom koji je sedam puta veći od tiraža u 1938 godini; čitava mreža domova kulture prekriva danas celu zemlju, a hiljade zadružnih domova koji se ove godine izgrađuju pretstavljaju takođe kulturna žarišta koja će doprineti uzdizanju našeg sela.

To je približna slika današnje materijalne baze na kojoj naši narodi izgrađuju svoj kulturni život i kulturni napredak. Činjenica da nju čine prosvetne, naučne i kulturne ustanove kojoje su sve svojina države, odnosno svojina naroda, od osnovnog je značaja za naš dalji kulturni napredak. Međutim, jasno je da problem kulturnog razvitka nije rešen samo prostim prelazom tih ustanova u vlasništvo države. Sve kulturne ustanove moraju pored toga biti i tako organizovane da služe opštim narodnim interesima, da budu pristupačne narodu, da ih narod može koristiti. Samo ako je to postignuto, — za prosvetu i kulturu može se tvrditi da su u punoj meri postale narodna svojina. U takvom organizovanju kulturnih ustanova koje ih čini pristupačnim narodu kod nas je učinjen veliki napredak, kakav — sem u Sovjetskom Savezu — nije postignut ni u jednoj drugoj zemlji, uzevši u obzir i sve zemlje narodne demokratije.

★

Da kultura postane uistini svojina narodnih masa, tojest da je narod može u punoj meri koristiti, pored osnovnih društveno-ekonomskih pretpostavki (narodna vlast, izgradnja socijalizma itd.), moraju se ispuniti i ova dva uslova: 1) da kulturne ustanove odgovaraju potrebama i težnjama naroda, tj. da svoju funkciju ostvaruju koristeći se naučnim tekovinama i osnovnim postavkama marksizma-lenjinizma u pitanjima nauke, prosvete, književnosti ili umetnosti i 2) da takvih ustanova (škola, naučnih instituta, biblioteka, muzeja, pozorišta, bioskopa, domova kulture, horova, orkestara itd.) kao i drugih sredstava za širenje kulture (učila, filmova, radio aparata, muzičkih instrumenata) bude u dovoljnom broju, da mogu da zadovolje potrebe radnih masa na svakom stupnju njihovog kulturnog razvitka.

Šta se kod nas dosad učinilo za ispunjenje prvoga od ova dva uslova? Odmah posle rata pristupilo se izgrađivanju državnog aparata prosvete, nauke i kulture na novoj osnovi. Pre svega, stvoren je nov školski sistem iz koga su uklonjene sve smetnje koje je reakcionarni sistem škola u staroj Jugoslaviji postavljao da bi onemogućio redovno školovanje, naročito srednje i više obrazovanje, radnim i siromašnim slojevima naroda. Stvoren je niz novih tipova škola, izrađen nov je dinstveni plan i program školskog obrazovanja (opšteg, stručnog, umetničkog) i uvedena nastava na marksističkim ideološkim osnovama (borba protiv misticizma, šovinizma, nenaučnog tumačenja životnih pojava i tumačenja istorije, književnosti itd.) Reorganizovane su naučne ustanove i osnovani novi instituti sa ciljem da se naučni rad što tešnje poveže sa životom i sa potrebama izgradnje socijalizma. Na polju narodnog prosvećivanja, štampe, književnosti i umetnosti, vođena je i vodi se stalna borba za zdravu ideološku marksističko-lenjinističku osnovu kulture i umetnosti, protiv ideoloških neprijateljskih shvatanja i dekadentnih težnji u umetničkom stvaranju. Pod rukovodstvom Komunističke partije, ova borba protiv uticaja buržoaske reakcije na našu kulturu, borba za socijalističku idejnost naše kulture, razvija se uspešno, ali je jasno da se ona ne može završiti sve dok postoje zaoštrena klasna borba u zemlji i uticaj neprijateljske ideologije spolja.

Za zadovoljenje drugog uslova, da kultura bude pristupačna narodu (dovoljan broj kulturnih ustanova i svakovrsnih sredstava za širenje kulture), u nas se mnogo uradilo i radi, ali smo još daleko od rezultata koji bi odgovarao svim potrebama koje proističu iz naglog razvitka prosvetnog i kulturnog života. Materijalna baza kulturnog napretka, iako znatno proširena, ne zadovoljava zasad te povećane potrebe; ona tek stvara prve materijalne pretpostavke naše kulturne revolucije. Ona je zavisna, između ostalog, i od izgradnje industrije u zemlji, — od proizvodnje građevinskog materijala, raznih mašina (za štampu, za film za radio), raznih školskih potreba i učila, sl karskog materijala, muzičkih instrumenata itd. Tek posle ostvarene industrijalizacije i elektrifikacije zemlje, a to znači na kraju prvog Petogodišnjeg plana, mi ćemo raspolagati dovoljnim brojem sredstava za podizanje kulturnog nivoa naroda. Rečeno je negde da kultura, savremena kultura, — dolazi zajedno sa elektrikom. Ima jedan deo istine u tome, bar što se tiče modernih mehanizovanih sredstava za širenje kulture. Ta sredstva naša kultura očekuje od Petogodišnjeg plana industrijalizacije i elektrifikacije zemlje.

*

Petogodišnji plan postavio je našoj prosveti sledeće zadatke: 1) potpuno likvidirati nepismenost; 2) obuhvatiti osnovnom školom svu školsku obavezu decu; 3) obuhvatiti sedmogodišnjim školovanjem 60% školski obavezne de ce; 4) investirati za prosvetu 5,900.000.000 dinara i time izgraditi milion kubnih metara školske površine; 5) broj učeničkih mesta povećati za 320.000; 6) proširiti mrežu ustanova za opšte obrazovanje. — U oblasti kulture i umetnosti Plan postavlja isto tako krupne zadatke: 1) proširiti mrežu kulturnih ustanova; 2) sprovesti likvidaciju kulturne zaostalosti pojedinih narodnih republika; 3) izgraditi nova pozorišta, muzeje, galerije i ostale kulturne ustanove u vrednosti od 1.300,000.000 dinara; 4) izvesti određene radove u vrednosti od 1.500,000.000 dinara na području kinematografije; 5) izgraditi snažne radioemisione stanice sa potrebnim brojem relejnih stanica, postići ukupnu svotu od 850 kilovata (35 puta prema 1939 godini) i izgraditi centralni radio-laboratori jum i prijemni centar· 6) organizovati zvučne stanice za potrebe preduzeća, škola, trgova i ustanova.

Ispunjenje ovih krupnih zadataka za hteva snažno povećanje materijalne ba ze kulture, ogromno povećanje škola i kulturnih ustanova, pojačanje državnog prosvetnog, naučnog i kulturnog aparata, osposobljavanje velikog broja novih kadrova. Proširena materijalna baza kulturnog napretka na kraju Petoletke omogućiće da kultura u punoj meri bude narodna svojina, što je jedna od najglavnijih tekovina narodne revolucije.

Petogodišnji plan ispunjava se kako na ekonomskom tako i na kulturnom polju. U ovoj, drugoj godini Petoletke izgrađuju se i organizuju mnoge nove prosvetne i kulturne ustanove u svim narodnim republikama — škole, fakulteti, muzeji, galerije, domovi kulture, slikarske i vajarske majstorske radionice itd. U Beogradu se osniva novinarski fakultet i Akademija arhitekture. Već sad milionske narodne mase široko stupaju u dodir sa kulturnim životom, a desetine hiljada ljudi iz naroda aktivno učestvuju u njemu kroz naše masovne narodne organizacije. Naša pozorišta posećuju o ko dva i po miliona gledalaca za godinu dana, a bioskope preko četrdeset miliona. Naše štamparije izbacuju mesečno oko dva miliona primeraka knjiga i brošura, koje se sve rasture u narodu. Iduća godina doneće još veći broj prosvetnih i kulturnih ustanova i novo pojačanje sredstava za širenje kulture. Između ostalih gradiće se nekoliko zgrada za fakultete, nekoliko velikih pozorišta, muzeja, izložbenih paviljona, koncertnih dvorana u sre dištima narodnih republika. U samom Beogradu, počeće se sa građenjem velike jugoslovenske opere, moderne galerije, novog izložbenog paviljona, muzičke akademije sa velikom koncertnom dvoranom, akademije likovne umetnosti itd.

U okviru Petogodišnjeg plana, na sektoru prosvete, nauke, kulture, i u metnosti ispunjavaju se pojedinačni godišnji planovi investicija i nema nikakve sumnje da će naš petogodišnji kulturni plan biti u potpunosti ostvaren, Materijalna osnova našeg kulturnog napretka, koja se stalno proširuje i učvršćuje, ubrzava proces kulturnog uzdizanja narodnih masa — pro ces koji je jedan od bitnih uslova za izgradnju socijalizma.

Svetski kongres intelektualaca za odbranu mira

Čedomir MINDEROVIĆ

Krajem avgusta, u Vroclavu u Poljskoj, delegacija naših intelektualaca učestvovala je u radu Svetskog kongresa intelektualaca za odbranu mira. Na tom značajnom kongresu, na kome su bili zastupljeni SSSR, Poljska, Francuska, SAD, Engleska, Čehoslovačka, Bugarska, Rumunija, Albanija, Austrija, Belgija, Argentina, Brazilija, Kina, Danska, Finska, Francuska, Afrika, Alžir, Madagaskar, Martinik, Vijetnam, Črčka, Španija, Holandija, Indija, Irak, Izrael, Meksiko, Nemačka, Norveška, Portugalija, Švajcarska, Urugvaj, Mađarska, Cejlon i Italija, u ime inteligencije, u ime naroda nove Jugoslavije naša delegacija pridružila je svoj glas odbrani mira ugroženog bezobzirnim, otvorenim pripremama novim pokolja od strane međunarodne reakcije sa imperijalistima Volstrita na čelu. Na Kongresu u Vroclavu još jednom, pred licem čitavog čovečanstva, čuo se glas naše otadžbine za učvršćenje međunarodne solidarnosti, za jedinstvo demokratskih vlada i naroda čitavog sveta u beskompromisnoj borbi za pravedan mir, slobodu i kulturu, koju predvodi moćna otadžbina Lenjina i Staljina, bratski Sovjetski Savez. Glasajući jednodušno sa ogromnom većinom delegata za Manifest kongresa i ostale organizacione odluke, naša delegacija je izrazila najplemenitije težnje inteligencije i naroda nove Jugoslavije — težnje čijem ostvarivanju i našu inteligenciju i naše narode vodi Vlada nove Jugoslavije, naša Partija i njen Centralni komitet, sa drugom Titom na čelu. Svetski kongres intelektualaca u Vroclavu potvrdio je to u punoj meri. Glas nove Jugoslavije u jedinstvenoj odluci Kongresa za odbranu mira čuli su pretstavnici naroda svih kontinenata. Glas naše otadžbine čulo je čitavo slobodoljubivo čovečanstvo.

Naša narodna inteligencija, kulturni radnici Jugoslavije, naučnici, književnici i umetnici, u velikoj većini stupili su u surovim ratnim godinama na stranu naroda, ne podležući, zajedno sa narodom, u neravnoj, nepoštenoj borbi protiv fašističko-hitlerovskih okupatora i domaćih izroda-najamnika. Na položajima borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje evropskih naroda, koju je predvodila herojska Crvena armija — armija velike socijalističke porodice naroda bratskog Sovjetskog Saveza, narodi Jugoslavije su u svojoj inteligenciji imali snažnu podršku. I kulturni radnici, inteligencija Jugoslavije odazvala se pozivu koji je narodima Jugoslavije uputio Centralni komitet naše Komunističke partije jula 1941 godine:

»... Već preko tri nedjelje bije se najveća i najkrvavija bitka u istoriji svijeta. S jedne strane nasrću divlji fašistički čopori Hitlera koji kao izgladneli psi krvavih gubica i isplaženih jezika čine očajne napore da se dočepaju onih ogromnih bogatstava koja su sebi stvorili u znoju lica svoga miroljubivi narodi Sovjetskog Saveza. S druge strane bori se sa dosada neviđenim junaštvom i samopožrtvovanjem herojska Crvena armija, digao se čitav sovjetski narod na poziv svoga velikog i genijalnog vođa, druga Staljina, da odbrani svoju zemlju, da uništi krvave fašističke hijene koje se usudiše da napadnu na miroljubivu cvatuću zemlju, na njegov miran rad, na njegovu kulturu, na njegovo blagostanje...

Postavimo sebi pitanje da li se narodi Sovjetskog Saveza bore samo za sebe? Da li se ta njihova džinovska borba protiv fašističkih zavojevača tiče samo njih? Ne, ona se tiče i nas, ona se tiče svih porobljenih naroda, ona se tiče svih onih kojima prijeti opasnost porobljivanja, ona se tiče čitavog kulturnog svijeta...

U boj! U boj protiv fašističke okupatorske bande koja teži da istrijebi ne samo najbolje borce naroda, već i Slovene na Balkanu, koja teži da podjarmi čitav svijet, koja teži da zavede najstrašniju vladavinu nad narodima koju pamti istorija...«

I u toj borbi, kulturni radnici, inteligencija Jugoslavije svesno je dala potresno velike žrtve. Ognjen Prica, Božidar Adžija, Otokar Keršovani, August Cesarec, Veselin Masleša, Ivan Goran-Kovačać, — hiljade i hiljade društvenih radnika, naučnika, književnika, novinara, likovnih umetnika, muzičara, lekara, profesora, učitelja palo je u herojskoj borbi naših naroda za oslobođenje. Istovremeno sa njihovim životima okupator je uništava o ili pljačkao i osnovna kulturna dobra naših naroda. Prema nepotpunim podacima, od 10 hiljada srednjih i osnovnih škola uništeno je oko 40 od sto, a oštećeno 30 od sto. Kabineta, laboratorija i kolekcija u tim školama uništeno je oko 3 hiljade. Školskih biblioteka uništeno je oko 6.500, a oštećeno oko 2.000. Isto tako teško su pogođeni univerziteti. U Beogradu je izgorela zgrada Novog univerziteta sa 42 instituta, Tehnički fakultet sa 13 seminara, građevinskim i mašinskim muzejom i bibliotekom, dok je na Medicinskom fakultetu uništeno 6 instituta. U Zagrebu i Ljubljani teško su oštećeni Politehnički i Medicinski fakultet, a u Skoplju i Subotici potpuno su opljačkani i razneseni Pravni i Filozofski fakultet. U Narodnoj biblioteci u Beogradu spaljeno je 500.000 knjiga, 1.450 starih srednjevekovnih rukopisa, 430 istorijskih dokumenata, 2.000 pisama istorijskih ličnosti, 4.000 časopisa i listova, pored ostalih velikih i malih uništenih biblioteka. Sličnu sudbinu doživele su i narodne biblioteke u Kragujevcu, Nišu, Ljubljani i Mariboru. Iz Srpske akademije nauka opljačkano je 1.855 istorijskih dokumenata-unikata, Državni arhiv je opljačkan, Vojno-geografski institut takođe. Iz Trogirskog arhiva opljačkani su istoriski dokumenti od 1336 godine do 19 veka. Opljačkani su i splitski, kotorski, ninski i drugi arhivi, dok se na isti način postupilo i sa velikim brojem muzeja u zemlji. Okupator je godinama pljačkao Jugoslaviju, uništavajući ognjem čitave oblasti.

Borba naroda Jugoslavije, borba inteligencije Jugoslavije za nacionalno i socijalno oslobođenje uključivala je u sebi i borbu za kutluru, za spas preostalih kulturnih tekovina, za punu demokratizaciju kulture i svestran razvoj svih stvaralačkih mogućnosti u najširim slojevima naših naroda. Sledeći u borbi najnaprednije kulturne radnike — članove Komunističke partije — inteligencija Jugoslavije žrtvovala se nesebično, svesna činjenice da potčinjavanje okupatorsko-izdajničkom »novom poretku« znači smrt svih stvaralačkih kulturnih snaga, uništenje kulture uopšte.

Na Kongresu u Vroclavu, zajedno sa ostalim pretstavnicima progresivnih snaga u svetu, za pojačanu borbu protiv imperijalističkih potpaljivača novog rata, za ostvarenje pravednog, čvrstog mira među narodima odlučno su istupili i pretstavnici inteligencije nove, demokratske Jugoslavije, mlade porodice oslobođenih naroda koja, ostvarujući Prvi petogodišnji plan socijalističkog ekonomskog razvitka sa herojizmom dostojnim herojizma surovih godina oslobodilačkog rata, još trpi od dubokih, teških rana koje joj je zadao fašistički okupator. U taboru demokratije protiv međunarodne imperijalističke reakcije, izgrađujući socijalizam, narodi Jugoslavije ni jednog trenutka ne zaboravljaju svoje borbene obaveze — činjenicu da je njihova borba za ostvarenje socijalizma neraskidivo povezana sa borbom svih naroda za pravedan, čvrst mir, sa produbljivanjem i učvršćivanjem međunarodne borbene solidarnosti protiv volstritskih i drugih provokatora rata. Surove godine borbe naših naroda za oslobođenje i naporne godine ekonomske, političke i kulturne izgradnje nove Jugoslavije, i na unutrašnjem i na međunarodnom planu, istakli su našu otadžbinu na isturene pozicije antiimperijalističkog, demokratskog tabora, i sa bezbroj primera potvrdile i naše težnje, formulisane, pored ostalog, i rečima u dokumentovanom referatu druga A. Fadejeva:

»Demokratski tabor sa Sovjetskim Savezom na čelu vidi svoj glavni zadatak u tome, da obezbedi čovečanstvu čvrsti pravedni mir. On teži da učvrsti pobedu nad fašizmom, izvojevanu po cenu velikih žrtava i da stvori mogućnost slobodnog razvoja demokratije, da sačuva nezavisnost velikih i malih naroda i njihova suverena prava«.

I baš zato, navodeći i karakterišući u svom referatu zemlje nove demokratije a prelazeći ćutke preko žrtava i napora nove Jugoslavije i njenog učešća u borbi za ostvarenje tih težnji, drug A. Fadejev neopravdano je dao povoda da malobrojni pretstavnici reakcionarnih koncepcija na Kongresu u Vroclavu, u licu oksfordskog profesora A. J. Taylora, postave pitanje jedinstva demokratskih snaga u odbranu mira kao sporno, da se ustreme na međunarodnu borbenu solidarnost zemalja nove demokratije, da poture i pokušaju da plasiraju u tako autoritativnom forumu kao što je Svetski kongres intelektualaca u Vroclavu svoj nemoćni, slobodoljubivom čovečanstvu tuđi i neprijateljski stav - stav zagovornika »atlantske kulture« eksploatacije čoveka po čoveku i naroda po narodu.

Put Jugoslavije — to je put međunarodne solidarnosti i bratske saradnje u odbrani mira i kulture na čelu sa Sovjetskim Savezom. Darodi nove Jugoslavije, intelektualci nove Jugoslavije, preko svojih delegata na Vroclavskom kongresu izrazili su veru u pobedu ideja pune saradnje među narodima za odbranu mira i kulture protiv imperijalističkih potpaljivača rata, i odlučnost da u toj borbi budu na mestu dostojnom heroja naše oslobodilačke borbe i naše socijalističke izgradnje.

Tačno dve godine pre Kongresa intelektualaca u Vroclavu, krajem avgusta 1946, radnicima Željezare u Jesenicama drug Tito je rekao:

»...Ovaj oslobodilački rat bio je težak. On je stajao milione žrtava. Među zemljama koje su dale najviše žrtava bili su Sovjetski Savez, Jugoslavija i Poljska. I eto, tim zemljama se danas ne priznaju njihove ogromne žrtve i ogromne zasluge u nošenju glavnog tereta u ratu.

Teško će biti postići pravedan mir, ali mi ćemo se i dalje boriti da on bude ostvaren. Naš narod je slobodoljubiv i miroljubiv. Neka vam niko ne kaže da mi želimo neki novi rat, neke nove provokacije! Jedna mala zemlja, kao što je bila Jugoslavija, sa 16 miliona stanovnika, dala je u ovom ratu 1,700.000 svojih sinova i kćeri. Šta to znači? To znači — više nego svakog desetog građanina. Danas toj maloj Jugoslaviji niko ne može reći da ona želi rat poslije tako strašnih iskušenja, poslije ogromnih krvavih žrtava i požara, poslije neizmjernih gubitaka i stradanja. Naš narod neće ništa drugo nego mir, da bi se u miru mogao podizati. Međutim, neke imperijalističke velike sile žele da nas optuže da nećemo mir, isto onako kao što hoće da okrive Sovjetski Savez da neće mir — Sovjetski Savez koji je dao milione i milione svojih najboljih sinova i neizmjerne žrtve u materijalnim sretstvima. Šta to znači? To znači da oni hoće krivnju za neuspjeh prebaciti na nas, na one koji najviše teže za mirom. Da, mi hoćemo mir, pravedni mir, a ne mir po svaku cijenu, onakav kakav žele oni koji bi htjeli postići imperijalističke ciljeve na račun naroda koji su za opću stvar žrtvovali sve što su mogli«.

Tim rečima, kao i nizom izjava pre i posle toga susreta sa jeseničkim trudbenicima, drug Tito je jasno obeležio plemeniti put naših naroda, kojim korača i nova, slobodna, stvaralačka inteligencija nove Jugoslavije. Tim putem ona će ići oduševljeno i nepokolebljivo, i odlučno će i časno izvršavati sve obaveze koje je preko svojih pretstavnika dala na Kongresu za odbranu mira u Vroclavu.

Izjava jugoslovenske delegacije

Svetski kongres intelektualaca za odbranu mira u Vroclavu završio je svoj rad 28 avgusta donošenjem manifesta. Sve delegacije glasale su jednodušno za manifest, osim delegacije SAD — u kojoj su od 32 delegata 23 glasala za, 7 protiv, a dva se uzdržala od glasanja — i delegacije Velike Britanije — u kojoj je od 42 delegata 35 glasalo za, 4 protiv, a tri se uzdržalo od glasanja. Od glasanja se uzdržao i jedan delegat Brazilije.

Osim manifesta, Kongres je, na predlog nemačkog pisca Fridriha Volfa, doneo rezoluciju, u kojoj se zahteva da se pusti na slobodu u Americi uhapšeni nemački antifašistički pisac Gerhard Ajzler.

Na predlog italijanske delegacije, usvojena je rezolucija, u kojoj Kongres izražava uverenje da Frankov režim pretstavlja opasnost za kulturu i kojom se pozivaju sve države da pre kinu ekonomske i diplomatske veze sa Frankovom Španijom.

Na predlog američkog delegata Roge-a, upućeno je pismo Hauardu Fastu s molbom da uzme učešća u Međunarodnom komitetu za vezu.

Na konferenciji u ime jugoslovenske delegacije, govorio je akademik Aleksandar Belić, koji je, između ostalog, rekao:

»Jugoslovenska delegacija sa Kongresa za odbranu i učvršćenje mira odnosi čvrsto uverenje da cilj, koji je Kongres sebi postavio, nije nepostižan, pod uslovom da se borba započeta na njemu živo nastavi.

Inteligencija, naučnici, književnici i umetnici svih zemalja ne samo da moraju stalno potsećati na to svoje narode, već svaki u svom delokrugu mora ostvarivati ono što vodi jedinstvu duha i mišljenja.

Ovaj Kongres je, istina, otkrio u svetu mnoge znake nepravičnosti, nejednakosti i ozbiljne prepreke u os-

MANIFEST SVETSKOG KONGRESA INTELEKTUALACA

Mi, radnici na polju kulture, nauke i umetnosti, koji smo došli iz 45 zemalja u poljski grad Vroclav, obraćamo se intelegenciji sveta.

Mi potsećamo na smrtnu opasnost koja tek što je prestala da preti kulturi čovečanstva. Bili smo svedoci fašističkog varvarstva — uništenja istoriskih i kulturnih spomenika, progona i uništavanja intelektualaca, potpunog gaženja svih duhovnih vrednosti — varvarstva koje je dovelo u opasnost i sam pojam savesti, razuma i napretka.

Kultura čovečanstva bila je spasena, po cenu nečuvenih žrtava i patnji, uz ogromne napore svih demokratskih snaga — Sovjetskog Saveza, naroda Velike Britanije i SAD, herojskom borbom otpora u zemljama koje je fašizam bio porobio.

Međutim, usprkos želje i volje naroda svih zemalja, klika gramzljivih ljudi u Americi i Evropi — koja je od fašizma preuzela u nasleđe ideje rasne diskriminacije i poricanje progresa, i usvojila njegovu težnju da sva pitanja rešava silom oružja — ponovo je nasrnula na duhovna dobra sviju naroda.

Kulturi evropskih zemalja, koje su dale najveći prilog riznici čovečanstva, preti opasnost da izgube nacionalni lik.

U nizu zemalja - u Španiji, u Grčkoj u zemljama Latinske Amerike — sile, neprijatelji progresa, ne samo što štite fašizam nego stvaraju i njegova žarišta.

Boja kože postaje razlog da se, nasuprot razumu i savesti nastavlja, čak i pojačava tlačenje čovekove ličnosti i čitavih naroda.

U svojim zemljama, ljudi koji su preuzeli fašističke metode, sprovode rasnu diskriminaciju, vrše progone naprednih naučnika i umetnika.

Naučna otkrića, koja bi mogla da služe na dobro čovečanstva, pretvaraju se u tajnu proizvodnju sredstava za uništenje, čime se diskredituje i unakažuje doboka namena nauke.

Ljudska reč, umetnost u vlasti tih ljudi, upravljena je ne u korist prosvećivanja, ne u korist zbližcnja naroda, nego za rasplamsavanje niskih strasti mržnje prema čoveku, za pripremanje rata.

Čvrsto verujući u neophodnost slobodnog razvitka i širenja tekovina napredne kulture, u ime mira, progresa i budućnosti čovečanstva, mi protestu jemo protiv svakog ograničavanja te slobode i ističemo nužnost međusobnog razumevanja raznih kultura i naroda u interesu civilizacije celog sveta.

Shvatajući da je savremena nauka dala maha velikim novim snagama, ko je će čovečanstvo neizbežno da upotrebi ili na svoju korist ili na svoju štetu, Kongres protestuje protiv iskorišćavanja nauke u svrhu rušenja i poziva da se ulože svi napori na svestrano širenje znanja u celom svetu i u primeni nauke za što brže smanjenje bede, neznanja, bolesti i nemaštine, od kojih strada većina čovečanstva, a takođe i da se pomogne slabljenju svih ograničenja u oblasti slobodnog kretanja javnih radnika, koji služe stvari mira i progresa, kao i u oblasti slobodnog publikovanja i rasturanja knjiga, rezultata naučnog rada, kao i svih naučnih i kulturnih ostvarenja koja služe tim istim ciljevima.

Narodi celoga sveta neće rat i imaju dovoljno snaga da odbrane mir i kulturu od pokušaja novog fašizma.

Inteligencijo sveta!

Na nama leži velika odgovornost pred našim narodima, pred čovečanstvom i pred istorijom.

Podižemo glas za mir, za slobodan kulturni razvitak naroda, za njihovu nacionalnu nezavisnost i prisnu saradnju.

Pozivamo sve intelektualce u svim zemljama da razmotre naše predloge.

Održati u svim zemljama nacionalne kongrese kulturnih radnika za odbranu mira. Osnovati svuda nacionalne komitete za odbranu mira.

Jačati međunarodne veze kulturnih radnika svih zemalja u interesu mira.

tvarivanju blagostanja naroda; ali njegova je zasluga u tome što je skrenuo pažnju na probleme koji čekaju da se reše, što se smelo dotakao njihovih bolnih mesta ne štedeći osetljivost pretstavnika različitih zemalja. To je dovelo do raspri i raznovrsnih tumačenja, ali bez toga se nije mogao ni nagovestiti dalji rad pretstavnika Kongresa ni u najbližoj budućnosti. Složno odobravanje koje je pratilo ovaj rad najbolji je dokaz da se, u ovom času, Kongres nalazio na pravom putu. Neka svaka država uništi nejednakost i nasilje kod sebe pa ćemo se samim tim približiti opštem miru i uzajamnom razumevanju.

Jugoslovenska delegacija i na završetku ovog sastanka izjavljuje da će jugoslovenski narodi nastaviti ,sa svoje strane, da sarađuju na uzajamnom razumevanju naroda i zajedničkom poslu, kako bi se ostvarili veliki zadaci koje je ovaj Kongres postavio. Oni se neće zaustaviti u socijalističkoj izgradnji svoje domovine i neće se umoriti u sprovođenju prosvećivanja i usavršavanja nauka u svojoj zemlji do potpune pobede slavnih načela genijalnog Lenjina i velikog Staljina. Jugoslovenski narodi u pitanju mira i ravnopravnosti naroda u svetu, kao prvih i osnovnih uslova za dalje ostvarenje sreće i blagostanja svih naroda, neće požaliti novih napora, bez obzira što su i dosad, u već vođenoj borbi protiv nemačkog fašizma i imperijalizma, zajedno sa drugim narodima, a pre svega sa Sovjetskim Savezom, podneli neocenjive žrtve.

Živeo opšti mir, sloboda i jednakost naroda u svetu!«

Reč Aleksandra Belića u ime jugoslovenske delegacije

Na Kongresu, u ime jugoslovenske delegacije, govorio je akademik Aleksandar Belić, koji je između ostalog rekao:

»Bilo je sasvim prirodno da Kongres za odbranu mira ponikne u Vroclavu kao odgovor na rušilačku akciju imperijalističkih potpaljivača novoga rata.

Još malo da je potrajao drugi svetski rat ni kamena na kamenu u Vroclavu ne bi ostalo. Ovaj grad nekada od 700.000 ljudi nestao bi u ruševinama, prahu i pepelu kao što se, na žalost, desilo sa mnogim drugim mestima.

Jugoslovenska delegacija kao pretstavnica jugoslovenskih naroda, koji idu putem izgradnje socijalističke otadžbine svoje, pozdravlja pročitane referate kojima se težilo da se otkriju opasnosti za svetski mir i koji pozivaju u borbu protiv njihovih uzroka. Ona naročito ističe veliki značaj stvarnih činjenica u referatu gospodina A. A. Fadejeva, sociološku i psihološku analizu značaja svih uslova kulturnog rada u njegovom i drugim referatima, analizi koja je izvršena da bi se iskorenile u budućnosti suprotnosti u savremenom sukobu mišljenja u svetu, toliko opasnom po mir među imperijalističkim i demokratskim narodima. Jugoslovenska delegacija je srećna što može izjaviti da će sa oduševljenjem raditi na tom blagorodnom zadatku, na korist mira i slobode naroda. Narodi nove Jugoslavije duboko su prožeti duhom kulturne, naučne i umetničke, saradnje i uzajamnosti, a pre svega sa svima Slovenima, sa Sovjetskim Savezom na čelu; ali sada, prema svima uslovima života, ona se njima oduševljava više nego ikada.

Tri godine posle našeg oslobođenja, izvojevanog teškim žrtvama naših naroda i sa velikom pomoći slavne Crvene Armije, — čije zasluge i čije žrtve za slobodu naroda neće nikad biti dovoljno ocenjene i istaknute — tri godine nije dug rok kad se tiče razvitka kulture naroda. Pa ipak su za to vreme učinjeni veliki napreci i u podizanju narodnih masa i u usavršavanju nauke i umetnosti u svima jugoslovenskim narodnim republikama. Ja vas neću moriti ciframa, ali vas mogu uveriti da je u mnogim pravcima za to vreme urađeno više nego za dvadeset i pet godina ranijeg razvitka. U tom pravcu Jugoslavija će snažno produžiti svoj razvitak i u budućnost na osnovima nauke Marksa-Engelsa-Lenjina-Staljina. Prosveta i kultura tako zasnovane biće jedno od vrlo moćnih sredstava u borbi za napredak i mir.

Zato jugoslovenska delegacija pozdravlja ovaj Kongres kao jednu od značajnih etapa u izgradnji mira i slobode u svetu. Neka bi ona potstakla duboko razumevanje onoga što svaki pojedinac može doprineti, radeći na nauci i kulturi, napretku ideje o uklanjanju svih prepreka čvrstome miru. Svaki takav trudbenik, doprinoseći jedinstvu naučnog mišljenja i umetničkog osećanja, postaje ne samo vitez svoje nauke i umetnosti nego i heroj opšte civilizacije, napretka i mira u svetu.

Svaki narod, razvijajući i produbljujući svoju sopstvenu kulturu koja blešti od preliva narodnog stvaranja, dodaje boju i blesak opštečovečanskoj kulturi, stavljajući pred nju bogatstvo sadržaja i oblika svoje kulture i dajući time potsticaje za dalji njen razvitak.

Neka bi svaki narod, koji je u zajednici za odbranu i učvršćivanje mira u svetu, na svome terenu, među svojim ljudima širio slične ideje i time pridobijao najbolje umove za opštu stvar!

Neka živi i razvija se uzajamno upoznavanje ljudi, čovekoljubivih i istinoljubivih, koji krče puteve slobodi i miru svih naroda kao svome sopstvenom.

Neka večito živi i sve se više udubljuje zajednički rad naprednih ljudi svih zemalja na stvaranju jedne, opšte, humane kulture i civilizacije«!

SMRT SOVJETSKOG GLUMCA M. M. TARHANOVA

Osamnaestog avgusta ove godine, svega nekoliko dana pre proslave pedesetogodišnjice svoga pozorišnog rada, umro je u Moskvi jedan od najvećih glumaca Moskovskog hudožestvenog akademskog teatra Mihail M. Tarhanov.

*

Bez ikakve pozorišne škole, Mihail Mihailović Moskvin (koji je kasnije uzeo pozorišni pseudonim Tarhanov), stupio je u Rjazansko pozorište, igrajući najpre male uloge («lakeje mlade i stare, s brkovima i bez brkova« — kako je kasnije sam govorio). U to vreme njegov stariji brat, Ivan M. Moskvin, već je bio otpočeo sjajnom interpretacijom u »Caru Fjodoru« slavan put svoje pozorišne karijere u Moskovskom hudožestvenom teatru.

Tarhanov je ušao u MHAT tek 1922 godine, kada je Velika oktobarska socijalistička revolucija obnovila Hudožestveni teatar i usmerila ga jedino pravilnim putem — putem realizma. M. M. Tarhanov jedan je od onih »hudožestvenika« uz koje je tesno vezana nova posleoktobarska istorija MHAT-a.

Svaka nova uloga Tarhanova značila je stvaralački trijumf njegovog talenta i veliki događaj u sovjetskom pozorišnom životu. M. M. Tarhanov bio je suptilan i dubok glumac izrazite stvaralačke individualnosti. Sjajno je vladao ruskim jezikom i odlično je poznavao ruski život. Svojim scenskim portretima umeo je da da izrazit nacionalni i lokalni kolorit. Bila mu je tuđa svaka teatralnost ili igra sa spoljnjim, besadržajnim scenskim efektima, kao što mu je bio stran i svaki impresionistički manir, svojstven nekam »hudožestvenicima« pre Revolucije. U svome stvaralaštvu on je produbio velike realističke tradicije ruskog pozorišta.

Za pedeset godina svog pozorišnog života, Tarhanov je dao više od 800 uloga i stvorio celu galeriju nezaboravnih likova. Među najveća ostvarenja njegovog lumačkod rada treba istaći sledeće uloge: Gradobojev u »Plamenom srcu«, Sabakević u »Mrtvim dušama«, Simjonov u komadu »Među ljudima«, general Pečenjegov u »Neprijateljima«, Firs u »Višnjaku«, Furnačev u »Smrti Pazuhina«, Luka u komadu »Na dnu«.

Tarhanov je takođe poznat i kao filmski glumac. Njegove interpretacije — trgovca Derunova u filmu »Juduška Golovljev«, Dikija u »Buri«, Spicina u »Dubrovskom«, boljševika Polivanova u »Mladosti Maksima«, Šeremetjeva u »Petru I« i mnogih drugih — pretstavljaju visoka glumačka ostvarenja sovjetske kinematografije.

Značajan deo svog života M. M. Tarhanov posvetio je vaspitavanju mladih glumaca i režisera; poslednjih godina bio je umetnički rukovodilac Državnog instituta za pozorišnu umetnost (GITIS). Aktivno je učestvovao i u društvenom životu Sovjetskog Saveza. Na poslednjem zasedanju Moskovskog gradskog sovjeta bio je deputat trudbenika Moske. Sovjetska vlada visoko je ocenila rad M. M. Tarhanova: dvaput ga je nagradila ordenom Lenjina, jedanput ordenom »Crvene zastave rada« i dodelila mu je počasna zvanja narodnog umetnika SSSR i laureata Staljinove nagrade.

Uspomeni Koče-kapetana

Miroslav ĐORĐEVIĆ

Pre stošezdeset godina, početkom septembra 1788 godine, izdahnuo je na kocu, tamo negde na dunavskoj obali, kod Tekije, Koča Anđelković, «Koča kapetan«. Ni prvi ni poslednji u legiji heroja koji su vekovima natapali srpsku zemlju krvlju da bi se ta zemlja zauvek zvala srpska, Koča se rodio, borio i izdahnuo u jednom vremenu koje je bilo prelomno za istoriju srpskog naroda, koje je značilo kraj jedne epohe i nastanak nove, postao je i istoriska i legendarna ličnost zato što je mogao svojom snagom, svojom borbom, svojim likom i delom da nagovesti tu istorisku prekretnicu.

Dvadeset godina ranije Jovan Rajić, taj do sada nedovoljno ocenjeni velikan naše istoriske misli, pišući svoju »Istoriju«, — obuhvatajući prošlost srpskog naroda da bi bacio snop svetlosti na put kojim narod treba da pođe u budućnosti, na kome će i stradanja prošlosti dobiti svoj puni značaj kao teška pouka i opomena, — zapisao je za srpski narod i njegovu borbu: »pošto nisu imali svojih vođdova, kao u vreme despota Vuka i Pavla kneza, nego su vojevali pod komandom ugarskih vojskovođa, njihova slava i hrabrost ostali su u tami neopisani«. Znao je još Rajić dobro šta biva sa istorijom jednog naroda kada mu je drugi pišu, i dobra su mu pouka bila dela onih tuđinskih pisaca koji su »po svome običaju sve, što je bilo pohvalno kod Srba i ostalih slovenskih naroda razvratili i omalovažili, njihovu hrabrost u varvarstvo, dobročinstvo u zločin ubrojili, a slavu i hrabra dela ćutanjem prikrili«.

Sam Rajić, poduhvatajući se da iz istorije ugarskih i austriskih ratova, iz austriskih i ugarskih hronika izdvoji i svojim istraživanjima dopuni i dokumentuje borbu srpskog naroda, izdvajajući je u prošlosti ukazao joj je samostalni put kojim treba da se razgoreva u budućnosti. Koča kapetan, stvarajući samostalni oružani odred u vreme austrisko-turskog rata, zasednuvši u bagrdanskom tesnacu, na Carigradskom drumu, kao kost u grlu Turcima, — tukući Turčina otetim oružjem i škripeći zubima na Nemca koji ne dotura municiju, — išao je dosledno po liniji Rajićevih teza. Svojom borbom koja je bila prvi plamen velikog ognja osamstočetvrte, Koča će jasno pokazati da u ratovima pod ugarskim i austriskim vojskovođama nisu samo slava i hrabrost srpskih boraca ostajali u tami neopisani, nego su u tami ostajali i ciljevi oslobodilačke borbe srpskog naroda. Istupajući kao predvodnik samostalnog oružanog odreda srpskog naroda, Koča je ispisao onaj dalji, dotle nenapisani list Rajićeve istorije, u kome su jasno, u stvarnosti, odvojeni borba srpskog naroda i njeni ciljevi od austriskih ratova i njihovog cilja.

Kočino delo nadovezuje se na dela njegovih znanih i neznanih prethodnika, boraca protiv tiranije s obe strane Save i Dunava, na teška iskustva naroda, koja su mu ukazivala put. Ali, i još više, ono, u celini iskustava ratnih godina 1788—1791 ponavlja još jednom sva teška iskustva jednog punog veka borbi i stradanja, da bi konačno pošlo putem koji je Koča ukazao, putem samostalne borbe srpskog oružja, a protiv turskog ugnjetača i planova austriskog osvajača...

Udarac pod Bečom 1683 godine, nanet Kara-Mustafinoj vojsci, tursku vojsku je bacio s ove strane Save i Dunava, a Kara-Mustafu u grob pod Beogradom; svoj san o slavi platio je večitim snom kao žrtva svilenog gajtana. Svedok ove prolaznosti sile, pritisnut ugnjetačem od koga su ga delile nepremostive suprotnosti, — a kako se klasna suprotnost skoro potpuno poklapala sa verskom, suprotnošću rajetina, hrišćanina, nevernika prema gospodaru, muhamedancu, pravovernom, — porobljeni srpski narod je od hrišćanske Evrope očekivao pomoć, računajući da se krst protiv polumeseca bori da bi raja mogla dahnuti dušom, da bi se sa sveta uklonila osmanliska tiranija. Zato je mogao vezivati svoje nade za Austriju, koja se, potiskujući Turke od Beča prostrla do Save i Dunava, očekivati njeno dalje ratovanje protiv Turaka, ne tražiti da mu se pokloni sloboda, spreman da je sam izvojuje. Zato je i srpski narod s druge strane Save i Dunava, u srpskim zemljama pod Austrijom, čekao dan u kome će uz pomoć Austrije potisnuti Turke, ujediniti se sa svojom braćom u Srbiji, ostvariti sopstvenu, nezavisnu državu. Tu pomoć Austrije srpski narod nije gledao kao cesarevu milost, već kao veliki dug za one kosti srpskih boraca rasejane od Beča do Save u slavu austriskog oružja.

Na tlu tako izraženih oslobodilačkih težnji naroda u predvečerju srpskog narodnog ustanka, javio se »samozvanac« Đorđe Branković, »lažni despot«, tražeći priznanje svoje despotske loze, ali ne zaboravljajući ni svoju despotovinu, postavljajući za cilj svoje borbe ujedinjenje srpskih zemalja s obe strane Save i Dunava, stvaranje srpske države. U tome dalekom dobu istorije ugnjetenog srpskog naroda, u kome je on uporište svojih borbi nalazio u tradiciji i legendama o nekadašnoj slavi i veličini, i tražeći samostalnu srpsku državu tražio svoja stara prava, može se razumeti da, — pre nego što su sazrele nove društvene snage da oslobodilačkoj borbi naroda dadu nov polet i oblik, — jedan čovek, koji duboko želi slobodu i nezavisnost svoga naroda, prede niti svoje loze u daleku prošlost negdašnje slave, tražeći priznanje svojih vladarskih dostojanstava. Austriji, koja je u ratu protiv Turske tražila pomoć srpskog naroda kao nužan uslov za pobede, ništa nije smetalo sumnjivo despotsko poreklo samozvanca da bi mu podarila titulu grofa i despota i da bi, krenuvši u dalji ratni pohod preko Save i Dunava, u njemu tražila čoveka koji će srpski narod pozvati u borbu čije bi ona plodove žnjela. Ali, kada je taj samozvanac 1689 godine sa dunavske obale uputio proglas srpskom narodu spremajući se da kroči na tlo Srbije i povede borbu kojom bi narod sam odlučio svoju sudbinu, Austrija je u njemu videla stvarnu, neposrednu opasnost, uvidela je jasno da će svoju igru sa srpskim narodom moći da sprovodi samo ako ga obezglavljuje. Zato što je, za svoga života, bio stalna i neposredna opasnost po interese austriske krune, Branković će biti doživotni sužanj Austrije. Umreće posle dvadesetgodišnjeg zatočeništva, ali će ostaviti pored svoga dela i svoju reč, »Hronike«, tu prvu istoriju srpskoga naroda. Brankovićeve »lične pretenzije« objektivno su značile to, da Srbija, oslobođena od Turaka snagom naroda ne treba da postane austriska zemlja, nego samostalna država srpskog naroda.

Od Brankovićevog sužanjstva do Kočine pogibije protekao je pun vek, pun vek daljeg ropstva srpskog naroda pod Turcima i »slobode« pod Austrijom, ali je kroz taj vek dalje sazrevala svest naroda upirući se na teška iskustva. Austriska okupacija Srbije 1717—1739 bilo je najcrnje od tih iskustava.

Godine 1788 započeo je novi rat Austrije i Turske, čije će poprište, kao i ranije, biti srpska zemlja. Kao i ranije, u ime cesara proturiće se preko Save i Dunava proklamacije, u njegovo ime će feldmaršal graf von Lascy obećati srpskom narodu milost, pokroviteljstvo i streljanje za nepokornost. Koristeći, kao i ranije, gnev raje na turskog ugnjetača i njegovu gotovost na borbu, potisnuće austriska vojska Turke iz delova Srbije, i truditi se da zavede austriski red umesto turskog; zatim, prinuđena na povlačenje, prepustiće srpski narod osveti turskog mača, ne želeći da mu pomogne oružjem i municijom da nastavi svoju borbu, želeći da narod opet potpadne pod turski jaram, kao potpuno obespravljena raja. Kao i ranije, povlačenje austriske vojske biće praćeno agitacijom za preseljavanje naroda pod krunu Austrije, da bi Austrija dobila dobre graničare i najamnike za evropska ratišta, da bi se starešine naroda prevukli pod ruku i na dohvat austriskih vlasti, da bi se obezglavio narod, kako bi obespravljen i obezglavljen narod idućom prilikom, pri idućem austriskoturskom ratu slepo išao za Austrijom, — od sultanove postao ćesarova raja.

Ovaj rat je ponovio mnoga stara iskustva, ali je doneo i nova, koja će učiniti da se stara više ne ponove. U svojoj borbi narod je učinio korak dalje, a taj korak dalje, omogućio mu je da napiše prvu glavu svoje nove istorije, »Kočinu krajinu«, i da u temelje svoje dalje borbe uzida sva teška iskustva minulog veka svoga stradanja.

Branković je došao do Dunava da pozove narod u borbu, Koča je prešao Dunav, pozvao narod u borbu, prokrčio sebi put preko Požarevca, Palanke, Batočine, Bagrdana i zagospodario carigradskim drumom, okupio pet, deset, pedeset, petstotina, tri hiljade boraca, zaletao se na Turke, otimao im oružje i njihovim oružjem ih tukao. »Prokleti Koča«, — kako su ga Turci zvali — pokazao je šta će biti onog dana kada raja sama krene u borbu, nagovestio je onaj rat do istrebljenja koji će se rasplamsati petnaest godina docnije. Na dunavskoj obali sa koje je Branković otišao u sužanjstvo, sa koje ga je Austrija makla, misleći da ga narod neće zapamtiti, misleći da će sa Hebskim sužnjem umreti i žudnja naroda za slobodom, na istoj je obali Koča izdahnuo herojskom smrću, — ali je već ukazao narodu put njegove samostalne oružane borbe. Koču i njegovu četu je austriska vojska ostavila same u nejednakoj borbi protiv nadiruće turske sile, ostavila ga je da padne od turske ruke, misleći da narod neće znati ko mu udari nož u leđa, misleći da narod neće pamtiti izdaju kod Brzaske. »Ama zalud sila i junaštvo, — kad ga pogan na prevari ubi. — Ubi njega gadna švabadija — u poganoj zemlji alemanskoj«, — pevao je narod o Kočinoj smrti, smrti koja mu je kao blesak munje osvetlila tragediju njegove borbe, ne samo 1788 i kod Brzaske nego u čitavom ovom ratu, od Drine do Timoka. Osetio je narod da talasi koji kreću sa severozapada da zbrišu Osmanlije sa Balkana treba i njega da zbrišu, i da su ćesaro-sultanska kotrljanja preko Srbije grčevit koštac oko toga ko će raju da baci pod svoje noge.

Smisao ovih stradanja probio je neodoljivo u svest naroda i na tlu Srbije nicali su zapisi, iz zapisa je nicala istorija koju više niko nije mogao krivotvoriti, koju nije mogla brisati ćesaro-kraljevska cenzura. »Triput jesu Nemci srpski narod izdavali i Turkom pod sablju predavali« — zapisao je tronoški letopisac. Za prvu izdaju optužbe su bile Brankovićeve »Hronike«, za drugu — Rajićeva »Istorija«, za treću i najveću izdaju — novi zapisi po crkvenim zidovima i listovima crkvenih knjiga, koji su označavali stvarni početak nove srpske književnosti. I tako se u onom periodu, koji su istoričari nazivali austrisko-turskim ratom, a narod Kočinom krajinom, u onom periodu od koga je narod brojao kalendarske godine, osećajući u njemu rađanje svoje nove istorije, — rađala i nova narodna kultura. Zapisi o ovom ratu iz pera mnogih znanih i neznanih letopisaca tih teških dana i godina, obavijeni su dimom plamena kojim gori srpska zemlja, kroz njih se oseća miris zgarišta, čuje se plač turskog roblja i škrgut zuba na Nemca, izdajnika i ovoga puta. Reč je bila otisak krvi i gareži, i zato zapisi od po nekoliko redova govore nedostižnom snagom, zato iz svake rečenice izbija ep, iz svake hronike velika, snažno doživljena istorija srpskog naroda, njegovim sopstvenim svedočanstvima ispisana...

Kada je najzad, i posle svega, da ne bi bilo sumnje za koga treba da se bori raja, ćesar pozvao borce protiv turske tiranije da se upišu u najamnike koji će gušiti tuđu slobodu, kada je u slavu ćesara trebalo rasejati kosti frajkoraca po francuskim bojištima, Aleksa Nenadović je, odbijajući čast da po belom svetu ratuje kao austriski oficir, rekao u ime čitavog naroda: »Ne izneveravam niti ostavljam ja cara, no car ostavlja mene i sav narod srpski kao njegovi stari što su naše pradede ostavljali«. Da i ovoga puta to ne bi ostalo samo skupo plaćeno a nekorišćeno iskustvo, osetio je da bi to trebalo zapisati, osetio je da već jednom narod treba sopstvenom rukom da ispisuje svoju istoriju, kako bi se na njoj zaista mogao da uči. »Zato idem, — rekao je, — natrag preko Save, a nemam pisara ni drugih učenih ljudi, no ću ići od manastira do manastira i kazivati svakom kaluđeru i popu da u svakom manastiru zapišu da više nikada ko je Srbin Nemcu ne veruje...«

Ali, tada je tronoški letopisac već završio poslednje redove povesti o bivšem ratu...

To što je rekao Aleksa, mislio je čitav narod, u to se uverio na sudbini Koče, i onog cveta srpske mladeži, pokošenog zajedno sa njim, na sudbini one nejači koja je u zbegovima po ritovima i po dubravama preko Save i Dunava umirala od gladi i zime, na svojoj sudbini, kada je bio prepušten osveti turskog mača.

Za sve žrtve turskog mača i ćesarskog pokroviteljstva, za sve posečene i pomorene, za sve njih ponabijane na kolac s ove strane Save i Dunava, i za onu jadnu i bogom prokletu ženu i majku, zavejanu snegom nedaleko od manastira Hopova, sa mrtvim detetom na mrtvoj sisi i troje mrtve dečice u mrtvom zagrljaju, za sve njih je progovorila svest naroda jasno, nedvosmisleno, ogorčeno, divljom snagom, pod perom smirenog letopisca:

»I tako jeste postradao i prosuo se bedni Srbalj verujući prokletom Nemcu. Nebrojeno jest se izrobio. Tako isečeno neiskazano. Crkve i manastiri jesu ne malo po celoj Srbiji opustili. I u malo vremena triput jesu Nemci srpski narod izdavali i Turkom pod sablju predavali. Od sada, pak, oci i braćo, pazite se da ne postradate, kao što se sada našemu rodu slučila pogibao«.

Povratak graditelja

Trideset omladinskih brigada Beograda, mali deo velike radne vojske koja svojom svešću, ljubavlju i mišićima pretvara svaku obavezu datu narodu i Partiji u snažne stubove Petoletke, vratilo se u prestonicu. Rasli su omladinci sa svakim kubikom zemlje i cementa, od makedonskih hidrocentrala preko Kučeva—Brodica i Novog Beograda do širokog puta »Bratstvo —jedinstvo«.

Studenti, srednjoškolci, radnička omladina sa divnom skromnošću rekli su: Zadatak smo ispunili!

Njihovi transparenti govore da je — šest, pet, dva puta — udarna svaka brigada, a njihova žilava mršava tela i ozarena lica, opaljena suncem, da je uloženo mnogo znoja i mnogo oduševljenja u temelje socijalističke izgradnje. Iz tog znoja i tog oduševljenja navrele su i prekalile se u njima nove snage, i tek što su se vratili oni već daju nove obaveze pred ulaskom u škole, univerzitete, radionice.

Svrstani u redove na trgu pred železničkom stanicom, okruženi hiljadama Beograđana koji su ih dočekali kao pobednike, stajali su pod svojim radnim zastavama i, prateći reči govornika, u duši oživljavali sve ono što je gotovo i još više što se još mora učiniti. I sve je njima razumljivo: teškoće, svladavanje prepreka, napor, volja, samopregor, radost i sreća slobodnog graditelja. Ali pred jednom stvari zadrhtalo je od ogorčenja njihovo pošteno srce.

— Odakle u Virgilija Trofima onakve gadne reči?

Trofim, rukovodilac rumunske omladine, bio je s njima na Pruzi. Rumunski omladinci iz brigade »Nikolaja Bolćesko« bili su s njima. Slobodno srce jugoslovenskih omladinaca otvorilo se pred rumunskim drugovima, koji su mogli da sagledaju svu njegovu širinu, lepotu, jednostavnost. Na Pruzi oni su zajedno i radosno postavljali šine socijalističke budućnosti, ispevali zajedničke pesme radu i slobodi i oko logorskih vatara igrali kolo bratstva.

A sad — Virgilije Trofim piše o »kasarnskom životu i firerskim metodama na Pruzi«. Sad Virgilije Trofim pljuje po pesmama i delima svoje i naše omladine, koja se napajala na najčistijem izvoru socijalističkog drugarstva. Sve je to video Trofim.

Jedan omladinac napisao je pesmu u kojoj je poručio Trofimu: »Ne kazuj ime svoje...«, a drugi je poručio rumunskim i ostalim inostranim drugovima:

Sva naša će dela životom da zbore,
sve naše će ruke dalje da vam mašu
ko drugu — saborcu...

Zadrhtalo je srce i odgovorilo — delom i pesmama. Iz dubina narodnih provrele su nove snage — padaju jučerašnje norme, blistaju udarničke značke — za socijalizam.

— Na vama se vidi da ste radili i da niste radili lako — rekao je drug Pijade na dočeku brigadista Beograda. A oni su sa ljubavlju gledali starog revolucionara.

— Pa mi se učimo od vas, — kliknuo je jedan od komandira.

— I tebi je bilo stoput teže pa nisi dezertirao!

— Nova smena neće biti gora...

Klicali su omladinci i vera najboljih gorela je u njihovim srcima.

Dezertirali su oni koji su se prestrašili veličine zadatka, oni »u kojima se probudila kapitalistička sopstvenička duša«. Radne brigade naše zemlje formiraju drukčiju dušu. Beogradska omladina uputila je pozdrav Titu: »Obećavamo da ćemo više no ikad uložiti sve svoje mladalačke snage...«

Defilovali su pored pretstavnika vlade, Partije i masovnih organizacija. Čvrsto napred uprtog pogleda. A najmlađi brigadist stočetvrte beogradske udarne brigade okrenuo je nasmejane pametne oči i uporno se zagledao u oči druga Pijade. On mu je uzvratio osmeh, dobar kao i njegov: prvi pun radosne vere u rukovodstvo, drugi pun iste vere u novu smenu.

Boksa NJEGUŠ

Spiritisti u »Rabotničeskom delu«

Za vreme rata viđao sam falsifikovane letke i proglase tobožnjih rukovodstava KPJ, kao i tobožnje direktive nađene kod »uhvaćenih rukovpdilaca«, koje je fašistička propaganda servirala radi diskreditovanja KPJ kao »strane agenture«. Ti falsifikati su bili toliko glupi i nezgrapni, kako samo mogu da budu tekstovi fašističkih propagandista, koji pored ostalog pojma nemaju o marksizmu-lenjinizmu i komunističkom moralu.

Nažalost, čitajući organe nekih komunističkih partija, čiji neki rukovodioci već dva meseca vode harangu protiv KPJ, čovek oseća jezivu sličnost tog pisanja sa tim falsifikatima. Čoveku se ponekad čini da je neki zajednički neprijatelj počeo da izdaje falsifikovane, lažne komunističke listove i tekstove, a da svakome komunisti mora biti jasno da to nisu komunistički tekstovi.

Komunisti mogu da greše, i dok rade oni ponekad greše. Revolucionarna praksa je i ispit i korektiv. Ali kad neki komunisti namerno i tvrdoglavo održavaju jednu laž i brane jednu nepravednu stvar, — oni ne mogu drukčije lagati nego što se uopšte laže, nego što lažu i reakcionarni buržuji. Nema marksističko-lenjinističke laži, koja bi pomagala istina zbog bilo kakvog skrivenog cilja, — laž je laž. Do sada komunisti nikada nisu lagali, a ponajmanje svesno lagali. Komunizam je isto što i istina i visok moral. Ali neki komunisti, pa i čitavi listovi, počeli su da lažu u odnosu na KPJ, i lažući oni se sve dublje uvaljuju u nepojamnu idejnu i moralnu bedu. Čovek-komunista mora da se pita: otkud odjednom u međunarodnom radničkom pokretu toliki pakosni oportunisti, koji za svoj oportunizam i svoju pakost nalaze opravdanje u interesu međunarodnog radničkog pokreta? Zar je moguće da njih ima? Jesu li oni i do sada postojali u međunarodnom radničkom pokretu, te ih je Rezolucija Informbiroa samo probudila, ohrabrila i stavila u formu? I dokle će ta rabota moći da traje, ta rabota koja šteti čitavom međunarodnom radničkom pokretu, ugledu komunističkih partija, demokratskom, antiimperijalističkom frontu, na čijoj je strani istoriska istina i pobeda?

U nizu kleveta, optužbi i zlobnih izmišljotina što se, u odnosu na KPJ, javljaju u nekim organima komunističkih partija, ističe se na izvestan način vest koju je u svom 195 broju objavilo sofisko »Rabotničesko delo«. Nije reč samo o klevetama i nedopustivim uvredama protiv rukovodstva i partije Jugoslavije, protiv jugoslovenske države i jugoslovenskih naroda. Reč je o tome da se redakcaji »Rabotničeskog dela«, u zlobi protiv Jugoslavije, već pomračuju duhovi. Naime, po redakciji »Rabotničeskog dela«, na Petom kongresu KPJ »prisustvovao je kao posmatrač« — Hari Polit, generalni sekretar KP Engleske. U listu je objavljena njegova »izjava«, kao izjava »očevidca« i uhoslušca. Ono što je Polit izjavio nije interesantno, jer je to jedna od varijacija informbiroovskih optužbi. Ali je karakteristično da »Rabotničesko delo« nije bilo zadovoljno time što su neke redakcije komunističke štampe već bile isfabrikovale »autentične« izveštaje sa Petog kongresa, priviđajući topove, vojsku i policiski teror, pa i bojne avione oko Kongresa, — nego su dozvale na Kongres KPJ i duh **živoga** generalnog sekretara engleske komunističke partije. Svakako duh, jer Hari Polit niti je bio na Kongresu kao posmatrač, niti je bio u Beogradu kao turista. Pod imenom Hari Polita niko nije bio došao u Beograd — sem ako bi bio pod lažnim imenom. Poznato je da engleskih i američkih novinara nije bilo na Kongresu, niti dopisnika ijednog buržoaskog lista ili agencije, a sama komunistička štampa niza zemalja isticala je da nijedan »pošten komunista« iz inostranstva nije prisustvovao Kongresu, nego je na njega pošla neka trockistička delegacija KP Švajcarske — koja takođe nije bila i nije mogla biti na Kongresu. Znači da je na Kongresu KPJ prisustvovao duh Hari Polita — koga je dozvala redakcija »Rabotničeskog dela« i možda još neka redakcija.

J. P.

Za ljubovta naša delata ke kažat

Na site što go klevetat drugarot Tito

**Denes, druže Tito, jas ti pesna prakjam,
pesna, što ja peat mojte rodni brakja;
silna verba blika, druže Tito, v nea, —
bezbroj mladi srca topla ljubov leat!**

**Denes taka mnogu, taka mnogu sakam
da ja stisnam cvrsto tvojta smela raka,
likot da ti gledam što go bura slea,
tvojte oči grižni što ko solnca great,
i da šepnam dolgo i da šepnam nežno
oti našta prolet, pod plastoi snežni
nema da gi svie svojte mladi krila,
a ke bide utre pocvetna i mila!**

**Počuj, druže Tito, — naš sokole višen,
počuj kako zemja v topla ljubov diše
i na nejni gradi nova mladost rasne, —
kako cvete nežna i ko zora jasna!**

**Vo Mavrovo,
kade
brigadite mladi
so grohoten ekot
teški krampoi spuštat,
vo Železnik,
kade
nov titan se gradi...
I kade ne samo
i kade ne ušte! —**

**o, radost me silna,
o, radost me krilna
ko proleten dožđec
miluva i rosi, —
denes zemja cela,
kako čovek eden
vo misli te guška,
vo srce te nosi!**

**Denes, druže Tito, jas ti pesna prakjam,
pesna, što ja peat mojte rodni brakja,
pesna — silna verba, pesna što ne snaži!
Za ljubovta naša delata ke kažat!**

Aco SOPOV

OSVRTI NA KNJIGE

BRANKO ĆOPIĆ: »RATNIKOVO PROLJEĆE«

Izdanje »Novo pokolenje«, Beograd, 1948

Dragoceni i veličanstveni motivi koje našoj literaturi pruža narodnooslobodilačka borba još uvek čekaju da dobiju svoju dostojnu književnu obradu. Ta velika i slavna epoha, koja je istoriski preokrenula život naše zemlje, revolucionarno ga uputivši da se učvrsti u novom, višem društvenom obliku, da se preobrazi u socijalizam, zahteva velika stvaralačka pregnuća u književnosti. Ona traži dela široke koncepcije, književne oblike kojima se mogu obuhvatiti čitavi vidici grandioznih revolucionarno-oslobodilačkih narodnih kretanja i bogata sadržajnost nacionalnog i socijalnog značaja kojima su ona bila ispunjena. U našoj literaturi, međutim, narodna oslobodilačka borba i revolucija uglavnom se još uvek obrađuju fragmentarno, razrađivanjem pojedinačno odabranih i izoliranih motiva, koji se oblikuju u celinama ograničenoga horizonta. Ne potcenjujući u tom pravcu postignute rezultate, među kojima ih ima izvrsnih, mi podvlačimo samo da sve to još nije odgovarajući i veličnom ravnopravni vid narodnooslobodilačke epohe.

Ako bismo mi danas hteli da odgovorimo i na jedno dalje pitanje, šta našu literaturu koja razrađuje motive borbe najbitnije karakteriše, morali bismo reći da je to njen pretežno lirski kvalitet. Naše savremeno književno stvaranje je, uglavnom, više ili manje lirski impregnirano. Rekao bi čovek da naš pisac još uvek vibrira onim velikim uzbuđenjem savremenika epohalnih istoriskih zbivanja, koji ih neposredno doživljuje i u njima je istovremeni učesnik, borac i stvaralac. Kao da se svako umetničko proživljavanje momenata i motiva iz borbe javlja u nekoj vrsti lirske ekstaze. A što se iz takvih ekstatičnih proživaljavanja književno rađa, mora, prema tome, da bude dominirano i izvesnim stanjem potencirane emocije. Ali se u našoj književnosti uočava i napor da se to fragmentarno, subjektivno lirski obojeno davanje narodnooslobodilačke i revolucionarne tematike nadvlada, objektivizira, sadržajno proširi, upotpuni, produbi do srazmera opštosti, gde se uzbudljivi detalj stapa sa celinom i u njoj postaje tipični podatak za borbenu i svesnu volju zajednice.

Branko Ćopić bi se mogao uzeti kao karakterističan primer za taj proces traženja mirnijeg, objektivnijeg načina stvaranja, na širem i razgranatijem planu. Branko Ćopić, pre svega, i nije prevashodno i isključivo lirski temperament. Meni se čini da je u njegovoj stvaralačkoj prirodi više uslova za objektivizaciju doživljaja, dakle za umetničko davanje doživljenoga kroz oživljeni fakt, negoli kroz lirski akcenat koji ga sintetizuje u emociju i predaje samo kao sugestiju. Njegova poezija po motivima iz borbe nesumnjivo ide u najlirskije stvari koje naša savremena literatura pruža. Ali ni u svojim najlirskijim trenucima, u pesmama koje doista uspevaju da uzbude množinu, on ne gubi izvesnu objektivnu, iako vrlo latentnu mirnoću, koja proizlazi iz činjenice što njegova pesma nije samo odjek subjektivno doživljenoga, nego najčešće i izvesna transpozicija doživljaja. U njoj se nazire tema, i skoro bi se svaka dala transformirati u pripovednu materiju. Nije slučajno što se Ćopiću dešavalo da po istom motivu napiše i pesmu i novelu, ili da motiv jedne od svojih najlirskijih pesama pretvori u filmski scenario.

Ovim se ne potcenjuje lirika Branka Ćopića. Naprotiv, ukoliko se lirski akcenat bolje, čvršće poveže sa stvarnošću i jedan njen lik otkrije, a da ne izgubi svoju lirsku vibraciju, utoliko više i potpunije lirika ide u dubinu, u sadržajnost, oplođuje se idejom, potvrđuje se istinom. Jedna lirika koja bi ostala, kao što je u ranijoj našoj književnosti mnogo puta i ostajala, samo kliktava ili uzdisajna emanacija osećanoga, i koja bi kazivala samo tzv. »golo osećanje«, koje se kao takvo neizbežno pretvara u apstrakciju i fluidno rasplinjuje u maglu, ne bi danas više odgovarala potrebama vremena, niti nalazila odjeka u raspoloženjima novoga čoveka. To bi bila neka vrsta idealističke lirike, koja osećanje apsolutno pojima i apsolutno daje kao nešto što se javlja i postoji samo po sebi, kao mogućno izvan objektivne stvarnosti. Lirika Branka Ćopića upravo obratno pokazuje. Ona je doista sva prožeta elementima stvarnosti, sva leži na podlogama koje su u tlo ukopane, sva je vezana za sadržajnost vremena i stanja iz kojih je i ponikla. Polazeći uvek, po pravilu, takoreći, od jednog realnog, konkretnog motiva, rađajući se skoro bez izuzetaka iz jednog događaja, njegova pesma tu opipljivu sadržajnu materiju puno lirski kazuje, ali samu tu materiju ne odbacuje posle sublimacije, ne obezvređuje joj faktičku snagu, koja kao da i dalje traži da bude dorečena, da bude do kraja ispričana, kao da se nekako sama sobom otima od lirske forme u koju je sažeta. Na taj način, lirika Branka Ćopića živi svojim specifičnim vrednostima, i kao takva ona je danas kod nas jedna od najintenzivnijih, ali istovremeno samo sobom ukazuje da se stvaralačka snaga pesnikova lirski neutrošeno manifestuje i da joj granice premašuju taj okvir.

Nova zbirka pesama Branka Ćopića, »Ratnikovo proljeće«, može ovoj tezi da pruži mnogu ubedljivu ilustraciju. Pre svega, ona već sama sobom, po opštem karakteru svojih sadržaja, pretstavlja izvesnu objektivizaciju, pokazuje jasno smirivanje lirske vreline u odnosu na ranije Ćopićeve pesme sa motivima iz narodnooslobodilačke borbe. U njoj se više ne kazuje čovek koji je uskovitlan olujnim stanjima borbe, u naponu svih svojih ljudskih snaga, u stradanjima i žrtvovanju svih vrednosti do života, u rvanju sa smrću i u besmrtnoj volji da je pobedi, u pobedama, u trijumfu, u ostvarenjima, već i kroz borbu uslova novoga velikoga života, i u uzavrelim, proključalim raspoloženjima i osećanjima koja iz tih stanja proizlaze. Ovde je dat ratnik koji iz borbe ulazi u novi život borbom uslovljen i njome ostvaren, i koji uživa mir u svetlim oblicima za koje se je borio. On je, dakle, samom silom stvari već smiren u svojim raspoloženjima i životno stavljen u stanja u kojima mora objektivnije da se odnosi. On je na njivi, u fabrici, u domu koji treba obnoviti, u porodici, u školi, u selu i gradu, sa starim i novim znancima, u svakodnevnom mirnom i gradilačkom životu. On se borio za novi život, a sad ga izgrađuje. On se vraća u velika životna raspoloženja kojih je u borbi zakonito bio lišen, i koja se zovu radost od života, uživanje života, ljubav. A istovremeno on još uvek, u poslednjim talasima, treperi od borbe, nosi je u sećanjima na stradanja i trijumfe i u respektu i bolu za živote koji su joj žrtvovani. On žali za bratom i drugom i voljenom ženom, ali istovremeno taj bol prevlađuje i pretvara ga u osećanje ponosa i zanosa u saznanju da se upravo žrtvama i uslovilo novo veliko doba:

»...ali, mi smo, u ognju i smrti, i mudrost naučili da svaku tugu i suzu u krila pretvaramo...«

Ova stanja i raspoloženja, razume se, ne smanjuju emociju, ali je očigledno smiruju, iz rasplamtelih oblika pretvaraju u pozitivnija, konkretnija osećanja, daju joj više sadržine, vezuju je za ideje, za svest, za plan življenja i izgradnje njegove, za široke i prostorne i vremenske horizonte. I samim tim, ova tematika predmetno mnogo više obuhvata, vezuje se za siže, za čin, za pojavu, za motiv koji se ne iscrpljuje lirskim akcentom, nego traži epskiji zamah. I Ćopićeva zbirka »Ratnikovo proljeće« upravo i deluje kao epska materija koju je pisac raščlanio, isitnio u lirske detalje. Oni su, sami po sebi, sugestivni, ponekad su izvrsni, spadaju u najbolje naše današnje lirske domete. Ali ovim davanjem nisu iscrpeni. Za primer, osvrnuću se na pesmu »Herojeva majka«. Motiv je uhvaćen u trenutku kad majka poginuloga narodnoga heroja prima posmrtno odlikovanje i duboko intenzivno proživljuje svoj materinski bol. Poslednja strofa ove pesme je za mene doista čista lirika:

»Zatim je majka, svečano i kradom,
kad je ponoćna ura odzvonila,
umjesto ikone stavila znamenje
i besmrtnom se sinu poklonila.«

Ima nešto u ovoj strofi što neodoljivo potseća na doista toplu i lirski nadahnutu pesmu staroga Grčića-Milenka: »Užeži, ćerko, kandilo«. Ali koliko izmene u ljudskom stavu, koliko novoga kvaliteta u bolu majke, koliko podignute, probuđene svesti o vrednosti smrti kad se umire za narodnu stvar, koliko realnijega i idejnijega shvatanja smrti izvan nebeskog tajanstva i verske mistike, koliko uzvišenosti i pobeđivanja sebe pred opštim imperativom pokazuje ova majka u upoređenju sa Grčićevom. Tu doista govori druga epoha i u njoj novi čovek. I to u izvrsnom lirskom trenutku. Ali lik majke narodnoga heroja, koji je ovde lirski sugeriran i sažet, nadmašuje tu lirsku mogućnost da se ubliči. On je ovde u pesmi toliko impozantno u samome obrisu nagovešten, da traje u čitaocu izvan i preko ove pesme. On iz nje izlazi. On se buni, skoro bi se reklo, na ovaj lirski ton u kome se manifestuje. On ovde već zapoveda da bude epski izvajan. On neće da bude muzički motiv izveden na čelu, on hoće da bude spomenik. I u lirici Branka Ćopića se tako javlja neka vrsta unutrašnje suprotnosti između tvrdih, sadržajnih predmeta koje ona dotiče i meke forme u kojoj ih daje. Ne na štetu lirskoga davanja, ali nesumnjivo na štetu sadržaja.

Branko Ćopić ima lirsku žicu. To je izvan sumnje. Ali ona je za njegov talenat, ili bolje reći za prirodu njegova talenta ona žica na instrumentu kojom se hvata propratna terca. Motiv koji on u lirici obrađuje traži onu drugu žicu, koja razvija i obrađuje temu. I zato, valjda, Branko Ćopić mnogo puta je u nužnosti da tu lirsku žicu i akcente koje sa nje izvlači potencira sredstvima koja su veštačka, pa čak ponekad i usiljena. On će mnogo puta da se posluži metaforom kao ciljem, kao lirsko-stilskim efektom, tako da slika iza metafore ne ostaje prirodno uključena u lirski štimung koji treba da potkrepi. Osim toga, on se sve više i sve češće služi dvojnim metaforama, ili pojmovima koje daje kao neku vrstu metaforičnih blizanaca, što, u deset, devet puta promaši. Kad se, ovde ili onde, u lirskom stilu primi jedan takav potencirano metaforični utisak kao što je »ranjenik-srce« ili »pšenica-djevojka«, to može da bude od efekta. Ali kad takav način počne da se pretvara u manir, i kad se bezmalo u svakoj pesmi, i na svakom koraku sreću metaforične dvojne kombinacije kao što su »soko-domovina«, »sablja-komanda«, »mina-munja«, »fabrika-bajka« i bezbroj drugih, onda to umanjuje lirsku neposrednost umesto da je potencira. Branko Ćopić, pisac sa nesumnjivim kvalitetima za epsko, razgranato pripovedno davanje, mnogo puta je u sukobu sa liričarem u samome sebi. Uz već ukazane podatke, ima i drugih koji to osvetljuju. On će, u nevolji, da se posluži umetnutom rečenicom u stihu, koja već samim tim dolepljivanjem prozno dejstvuje,

(»Kadgod mi danas na sto košaru punu
donesu
(kako se premalo štedi)
a ja se sjetim itd...«)

Branko Ćopić liričar je uvek u znatnoj muci sa Brankom Ćopićem pripovedačem.

Ne znači to da Branko Ćopić nije liričar i da bi se imao otstraniti od lirske poezije. On je dao izvrsnih lirskih priloga, koji su odjeknuli i koji traju. Ali bi se možda moglo reći da i njegovo lirsko stvaranje, kao, još i više, i njegovo dosadašnje stvaranje u prozi govore za to da je njegovo stvaralaštvo usmereno na šire koloseke, prevashodno epskih razmera.

Milan BOGDANOVIĆ

DOKUMENTARNI FILM U ČAST PETOG KONGRESA PARTIJE

»PRAZNIK RADA«

Snimajući svoj dokumentarni film u čast Petog kongresa Partije, režiser Skrigin nije hteo da romansira ili zbije u dramski čvor vipuske koje je uz pomoć brojnog štaba iskusnih snimatelja »ulovio na živo« po radilištima na sve strane Jugoslavije, u toku prvomajskog takmičenja i proslave Prvog maja. Njegove su namere verovatno bile škrtije. Ostajući u granicama dokumentarne autentičnosti, on je svoju ulogu režisera suzio na izbor materijala i montažu. No Skrigin nije taj posao izvršio s ukusom i umetničkim osećanjem mere, već i s dubokim poznavanjem vremena i duše našeg čoveka, i sa željom da na tu dušu deluje slikama koje prikazuju uzbudljivu socijalističku lepotu tog čoveka.

Izgradnja socijalizma, žuljeviti polet naših ljudi i dana, čovečnost ovog pokolenja trudbenika s utančanim smislom za samopregornu romantiku progresa, to je sadržaj Skriginovog dela i potka što ujedinjuje njegove slike pomalo odasvud. Ali postoji i drugo.

Pred slikama novih fabrika, podignutih za prvu godinu i po dana planskog rada, naš će čovek neizbežno pomisliti na sve što mu je još preostalo da uradi do kraja Petoletke. I dalje: kako ostvariti sve to, ali još bolje no dosad, brže i ekonomičnije. Skrigin je računao s tom pomisli, a računajući s pitanjem koje će doći za njom »samo po sebi« sugerirao je rešenja koja će se opet nametnuti prirodno. Jednom rečі, Skrigin se trudio da gledaoce ubedljivim asocijacijama vodi rešenjima što ih već daje praksa udarnika i racionalizatora. No za režisera Skrigina pitanje se postavljalo drukčije: kako montažom sugerirati i učiniti jasnim šta se dobija mobilizacijom novih energija.

Ali otkuda nove snage? Sva raspoloživa energija zemlje uneta je već u računske temelje plana. Odakle dozvati nove njene talase? Odgovor je jasan. Pojačanjem intenziteta snaga koje već deluju. »Neumitnim naporom«, odgovaraju nam zamišljena lica udarnika nadneta nad mašinama. »Iz visokih peći komunističke svesti poteći će liv nove snage«, odvraćaju livci iz Zenice koje je snimio Skrigin. »Iz hrabrosti srca«, dodaje tekstilna radnica čije lice slikano kroz mlečni veo svilene osnove deluje i snažno i nežno. »Iz svesne discipline«, — vele radnici precizne mehanike. U belim mantilima, rukujući oprezno pincetama, potsećaju na lekare koji leče zemlju od vekovne boljke ropske zaostalosti.

Energijom nije oskudna ova generacija raspevane omladine, radnih zadrugara, frontovaca i žena koji koračaju pod zastavama što ih je Partija razvila visoko i daleko. Energični elan, napor uma, volje i ruku, život koji se živi iz sve snage, to su odgovori koji dolaze kao prirodno i logično odražavanje filmskih slika u svesti. A ona već zna da nama ni sloboda nije bila poklonjena, i zna, da nam ni socijalizam niko neće da pokloni ne budemo li i otsad radili strasno kao što se juče jurišalo. Nije li, uostalom, rad za socijalizam produžetak borbe za učvršćenje i razvijanje slobode i nezavisnosti? Odista, Skriginovi kadrovi radnika za šraubštokom imaju nečeg ratničkog. Omladinci koji prominu kroz prah i buku gigantskih radilišta gurajući trkom kolica ili noseći teške tragače, potsećaju po žaru koji ih zari, po strasti kojom hrle, više na ratnike kad napred povijene glave polaze na neprijatelja, negoli na sliku radnika kakvu su nam ostavili umetnici s obala tek minulih vremena. Otud i onaj pobednički izraz na licima zadrugara kad u praznično okićenim i prkosnim povorkama nose viškove žita u državne magacine. Ne donose li prvi uspesi socijalističke izgradnje i pooštrenje klasne borbe? Ne nanose li i odlučne, poražavajuće udarce kulaku, najbrojnijem neprijatelju?

Skrigin nije zaboravio da nam pokaže sredstvima dokumentarnog filma i to tu: na dan Prvog maja silaze s planina u gradove čobani Bosne i Makedonije na malim, nervoznim konjićima: seljaci otud sa obala Crnojevića Reke, žure u gondolama otežalim od trasparenata i cveća; suri Šumadinci i živopisni Šestinčani, Slovenci na biciklima zajedno s radnicima iz svih tvornica i revira gredu zajedno s frontovcima u grozdovima toplim i kliktavim; to je cela zemlja u uzbuđenju prodefilovala kraj mirne kamere i prošla, u mislima makar, kraj tribine na kojoj je Tito radosno primao osmehe i pozdrave kao zavete i obaveze za nova prebacivanja normi i premašivanja plana.

I kad i poslednja grupa fiskulturnika prođe pored pažljivog i misaonog pogleda Tita i kad svakodnevna svetlost ispuni bioskupsku salu, trudbeniku će se učiniti da se to čitava zemlja zahvalila i njemu za njegov skromni doprinos izgradnji. I biće mu lepo, jer je ono što je gledao lepota i veličina naše stvarnosti. I sigurno će pomisliti da nas iz te lepote, razumljive i zauvek naše do u najtanji živac, ni rečima klevete, ni drugom kojom silom, niko nikad neće izbaciti, jer život je nemoguć van nje takve kakva je ova naša lepota stvarnosti. Tu smo i tu ostajemo, tu mislimo napred, tu gde izgrađujemo našu i ne samo našu budućnost, tu gde je tek prestala da teče naših ljudi krv ne samo za nas, tu gde za pravi i jedini naš put u socijalizam s Titom, ulaže više od svih svojih snaga čitava jedna partija i jedan narod, koji ne dokazuju sad prvi put ni svoju snagu, ni svoju monolitnost.

Gledalac ne može a da ne pozdravi s poštovanjem napor koji je uložio Skrigin na režiji filma koji slikajući detalje istine, uspeva da dočara istinu o zemlji na putu u socijalizam.

Oskar DAVIČO

Poruka po oblaku

Zašumi vjetar, zazvoni zrelom pšenicom
i sunce krajinom toči u tihe zaranke sanjive.
Krene li oblak — rukom ću mahnut oblaku:
oblače druže, gdje staneš, gdje jedra široka svješ
nad gorom modrom, nad dalekom, nad selom, bučnom ulicom,
sjeti se i nas — kako smo tvrdi od bola,
od bola tvrdi, od svega što nas bije.

Sjeti se i nas — i zar ćemo biti sami,
sa suncem svojim tamnjet u pustoj tužnoj tami,
zar ćemo slavu dati za pregršt tavne laži,
svu žnjetvu svoju zrelu zreliju od zlatne raži,
zar ćemo pobjede strti i smijeh otrgnut zori
našoj, i našem lijetu... kad bitka ne dogori:
— o, ljulja se pučina svijeta, do grla već je puna
juriša novih nad kojim zri Komuna!

Poče li vjetar — pod vjetrom poć ćeš i ti,
nad zemljom bratskom zastani, raširi bijelu šaku,
ko sijač prospi sjeme- istinu, aj, s njom se probiti, biti
u svakom srcu, u misli svakoj, i dahu, svakom koraku!
Pozdravi gradove mnoge, kolhoze, rijeke, stepe,
drugove što nas vole i nad brigama našim strepe,
pričaj im o ljubavi što nikad zgasla nije
i kad je veče il' zora kad šikne široko
pričaj im o svemu, o suzi podno povije,
o grču srca, i rani predubokoj.

Drugarski šapni — tiho, ko ravničarka rijeka tiha —
da riječ oštrica njina neće nam ljubav sažeći,
da će oživjet i kraj nas sve ono što se sniva,
što bješe dušom, što jeste, što će se kroz muke steći;
reci da nećemo pasti, da rašćemo svakim danom,
i svakim satom, i trenom, i rasti svojim Planom,
i kad je teško, i teže, i mučno kad će biti
nećemo okrenut vjerom i krila svoja sviti!

Poče li oblak, svijetom — rukom ću mahnut oblaku:
oblače druže, ti znaš, ti si nas vidio u stroju,
i danas — podižuć bašte, i prije — u krvi, u boju,
gdje staneš, gdje čelom paneš, gdje raširiš meka jedrila —
prkosno reci: zemlja je ova što je i prije bila,
i viša biće!... I reci — nećemo biti sami,
farovi naši svijetle po klevetničkoj tami...

Dušan KOSTIĆ

PITANJA ZA DISKUSIJU

O LITERARNOM PROGRAMU NAŠEG RADIA

Zoran MIŠIĆ

Moćno i efikasno oružje u rukama naroda koji izgrađuje socijalizam, radio je danas u našoj zemlji, pored štampe i filma, najmasovnije i najuticajnije sredstvo naše agitacije i propagande, značajna poluga kulturnog i prosvetnog uzdizanja masa, dragocen i veran tumač naše kulture i umetnosti. Sa naših radio-talasa, koji se povezuju u sve širu i moćniju mrežu čuje se i rasprostire po celoj zemlji, i daleko van naših granica, istinita reč o heroizmu naših ljudi, o njihovom životu, njihovim prebrođenim tegobama i radnim podvizima, odjekuju i trepere poletni stihovi i priče o novom čoveku, graditelju socijalizma, širi se zvuk radosnih i borbenih pesama o Partiji, domovini i Titu. Povezujući sve oblasti Jugoslavije, i najudaljenija sela, sa živim tokom zbivanja kod nas i u svetu, radio postaje sve više neophodna potreba naših ljudi. Stoga je razumljivo da je u našem Petogodišnjem planu poklonjena posebna pažnja pitanjima radio-difuzije i predviđeni zamašni radovi na tome polju: građenje novih radio-stanica i pojačanje postojećih; stvaranje naše domaće radio-industrije; uzdizanje novih kadrova stručnjaka itd. Naša zemlja, koja je pre rata zauzimala jedno od poslednjih mesta u pogledu brojnosti i jačine svojih radio-stanica, kao i po broju slušalaca radia, biće na kraju Petogodišnjeg plana jedna od prvih u Evropi. Taj obimni program, jedan od velikih poduhvata naše petoletke, već se ostvaruje. Pored radio-stanica, koje su dosada postojale (Zagreb, Ljubljana), i nedavno dovršene nove, moderne i snažne radio-stanice u Beogradu, već duže vremena radi nova radio-stanica u Skoplju, kao i nekoliko drugih stanica po manjim gradovima. Naša industrija proizvela je već prve radio-aparate domaće produkcije. A uporedo sa ovim materijalnim i tehničkim ostvarenjima, ostvaruje se i drugi, isto toliko značajan deo plana naše radio-difuzije, ostvaruje se svakodnevno i neprekidno, vrednim i upornim zalaganjem čitavog kadra stručnjaka, rukovodilaca, tehničara, pisaca, muzičara, publicista, službenika, koji zajednički pripremaju, komponuju, pišu ili izvode emisije naših radio-stanica.

Osnivanje posebnog radio-komiteta pri vladi FNRJ najbolje potvrđuje koliko je ogroman značaj radia za našu zemlju, za kulturno i idejnopolitičko uzdizanje naroda i za pravilno obaveštavanje inostranstva o našoj zemlji. A da mnogostruka i složena pitanja iz oblasti radio-difuzije imaju i poseban međunarodnopolitički značaj svedoče i nedavno održane međunarodne konferencije, na kojima su po pitanju podele radio-talasa među državama sveta došle do izražaja sve moguće mahinacije zapadno-imperijalističkih sila, upravljene protiv prava i interesa Sovjetskog Saveza, naše zemlje i drugih narodnih demokratija. Takav stav imperijalističkih zemalja razumljiv je, i on u osnovi samo potvrđuje istinu da naš radio od oslobođenja do danas časno i odgovorno ispunjava svoj zadatak moćne agitaciono-propagandne i kulturno-prosvetne ustanove u službi naroda, mobilišući radne mase za ispunjenje zadataka Petogodišnjeg plana, potstičući na sve plodniji kulturni rad i prosvećujući hiljade trudbenika grada i sela, raskrinkavajući bespoštedno planove imperijalista i međunarodne reakcije, upućujući inostranstvu istinitu reč o našoj zemlji, njenoj izgradnji i kulturi.

Zahvaljujući svojim tehničkim mogućnostima, radio zadire u gotovo sve oblasti našeg društvenog života; svojim jedinim oruđem, zvukom, on nam pruža mogućnost da dobijemo punu sliku o našoj novoj stvarnosti. Radio-emisije slušaju mnogi kolektivno pa i oni koji još teško čitaju. Stoga je razumljivo da o programu našeg radia valja što podrobnije diskutovati. Činjenica je, međutim, da je u našoj štampi, u novinama i časopisima, našem radiu poklonjena nedovoljna pažnja, nesrazmerno manja nego pozorištu, muzici ili književnosti, iako se te iste grane umetnosti, u posebnoj formi, javljaju i na radiu, pa se neka dela često na radiu i izvode prvi put (neka muzička dela, na primer; zatim pojedine pripovetke, pesme ili drame, priređene za radio.)

Međutim, ne treba naglašavati koliko bi principijelni osvrti i kritike o delatnosti naših radio-stanica, o kvalitetu pojedinih emisija, kao i o opštim razvojnim smernicama programa, koristili i slušaocima radia, i celokupnom radnom kolektivu, koji sastavlja i interpretira govorni i muzički deo programa. Taj zadatak postavlja se i pred »Književnim novinama«, njenim saradnicima i čitaocima; u ovom osvrtu samo su nagoveštena neka pitanja iz te oblasti, koja po svojoj obimnosti i složenosti zaslužuju svestranu diskusiju.

O nekim osobenostima radia

Iako u sebi uključuje različita područja ideološke i umetničke delatnosti, kao što su sem informativne službe i publicistike — književnost, muzika ili drama, radio ima svoje posebne karakteristike i raspolaže svojim osobenim, specifičnim mogućnostima za interpretiranje svake od ovih oblasti. Korišćenje zvuka, auditivnog posrednika, kao jedinog mogućeg kontakta sa slušaocem, nameće radiu mnoga ograničenja i uslovljava istovremeno stvaranje i pronalaženje posebnog radio-stila, koji će se (osim za čisto muzičke emisije) u mnogo čemu razlikovati od načina interpretacije na koncertnom podijumu, od štampane reči ili živog govora pred očima gledalaca. Ustaljeni šabloni, nestručan i površan rad, mehaničko prenošenje iskustava sa pozornice, književne tribine ili novinarskih rubrika u radio-studio pretstavljaju najveću opasnost za program radio-stanice. Potrebno je mnogo inventivnosti, stvaralačkog duha i samoinicijative da bi se mogućnosti koje radio pruža iskoristile u punoj meri i ostvario umetnički, idejno sadržajan i zanimljiv program.

Često se događa da pred mikrofonom glas iskusnog pozorišnog glumca neubedljivo i lažno zazvuči, da najbrižljivije redigovan novinarski članak deluje kao monotono i suvoređanje činjenica i brojaka, da umetnička proza ili stihovi, kada se pročitaju preko radia, postaju komplikovan i nerazumljiv sastav za slušaoca. Otkuda to dolazi? Otuda, što književnosti, novinarstvu ili glumi radio postavlja posebne zahteve, koje ne može da ispuni svaki napisan književni i novinarski sastav, svaka glumačka interpretacija teksta. Događa se, ponekad, da je iz čitave jedne knjige, romana, zbirke pripovedaka ili bilo kojih drugih sastava, nemoguće izabrati podesan tekst za emisiju od 15 minuta, iako knjiga inače ima najbolje literarne kvalitete. Prva je teškoća u tome što odlomak koji se pročita preko radia treba da pretstavlja jednu zaobljenu celinu, da sadrži jednu osnovnu, jasno uočljivu i jednostavnu fabulu, da jasno izražava idejno-tematsku osnovu dela. Iz jednog većeg dela, koje tek kada se pročita u celini dobija za nas punu idejnu i umetničku vrednost, teško je odabrati dve-tri stranice, koje će se pročitati za 15 minuta. Mnogobrojni detalji i tananosti stila tu se često gube i ostaju nezapaženi za slušaoca, koji je, i pri najbudnijoj pažnji, u mogućnosti da zapazi i primi samo jedan opšti, celovit utisak od pročitanog teksta. Stoga i najbolji odlomci iz dela velikih pisaca ostaju često neupotrebljivi za radio, ako nose obeležje »težeg stila«, ako su, svojom kompozicijom, jezikom i sintaktičkim osobenostima, nepodesni za radio. Komplikovani i dugi sintaktički obrti, sa mnoštvom umetnutih rečenica, duži dijalozi i razgovori u kojima učestvuje više lica, zamršena fabula i radnja kroz koju se prepliće mnoštvo događaja i javljaju nagli obrti, sve to doprinosi neuspehu govorne emisije preko radia.

Te odlike strogo »literarnog« stila, kojih još i sme da bude u književnim prilozima, ako nisu preterano izražene, neprihvatljive su za kulturnu hroniku i druge govorne emisije na radiu, u kojima se daje pregled događaja, reportaža ili informacija. Za takve emisije podjednako je nepodesan i »literaran« i »novinarski« stil. U novinama se, kada je potrebno, mogu štampati dugački izveštaji sa mnoštvom podataka, imena, naziva i cifara. Na radiu su takve emisije nepodesne, često i nemoguće. Šestocifrena brojka, na primer, ili dugi niz imena, čitaju se na radiu samo po izuzetku. Ali kada je reč o »novinarskom« stilu, onda se takođe misli na konvencionalan, stereotipan način izlaganja, sa suvom i monotonom frazeologijom, koja se i u novinarstvu izbegava. Upotrebu takvog stila na radiu treba ne samo izbegavati, već odlučno suzbijati. Na radiu se ne treba držati ni novinarskih kalupa, ni književnih obrazaca, već stvarati i negovati svoj jezik, »jezik radia«, poseban radio-stil, koji će se osnivati na istraživanju svih osobenosti i zahteva radiofonije. Taj stil treba da je živ, raznovrstan i uprošćen jednovremeno, sračunat prema karakteru i dužini emisije, prema njenom značaju. Ovde se, naravno, ne radi o stilu u užem, literarnom smislu. Ostvariti radio-stil znači ustvari boriti se protiv svakog ustaljenog »stila«, protiv didaktičkog i jednoličnog načina pisanja i komponovanja emisija, protiv šablona i rutinerstva u radu. To znači iznalaziti sve nove forme rada, obnavljati stalno program, stvarati nove tipove emisija, pisati i komponovati svaku emisiju na poseban način, unositi što više inicijative i novatorskog duha, koristiti se do maksimuma tehničkim preimućstvima radia, a pre svega voditi računa da se piše i radi samo i isključivo za slušaoca, za publiku koja emisije ne čita, niti gleda izvođače, već jedino sluša radio.

Kada se piše o delatnosti našeg radia, valjalo bi govoriti o svakoj pojedinoj vrsti radio-emisija ponaosob. U ovom članku reč je samo o literarnom programu beogradskog radia (ma da se i za sve druge emisije, poneke naročito, kao omladinske i pionirske, pa i za muzički deo programa, postavljaju slični problemi). O programu ostalih radio-stanica u našoj zemlji trebalo bi takođe pisati, iako se pred njima nalaze isti problemi i postavljaju isti zadaci kao i Beogradskoj radio-stanici.

Literarni program Radio-Beograda čine pet posebnih vrsti emisija: Kulturna hronika, koja se emituje tri puta nedeljno, Filmski pregled (jedna emisija nedeljno), Književni prilog (tri emisije), Iz novih knjiga i časopisa (dve emisije nedeljno) i Radio-

POZORIŠTE

Za stvaranje novih kvalitetnih kadrova pozorišnih umetnika

Stalni razvoj naše pozorišne umetnosti nameće sasvim razumljivu potrebu novih, kvalitetnih kadrova. Te kadrove, ako od njih tražimo ne samo talenat već i solidno stručno obrazovanje, opštu kulturu i idejnu izgrađenost, mogu nam dati samo pravilno organizovane pozorišne škole, nastavni planovi, koji odgovaraju našim potrebama i mogućnostima, i nastavni programi koji odgovaraju zahtevima pozorišne umetnosti u zemlji koja izgrađuje socijalizam.

Današnje stanje pozorišnih kadrova ne zadovoljava ni kvantitativno ni kvalitativno. Otvorena su mnoga nova pozorišta i otvaraju se i dalje, a i pred stare i nova pozorišta postavljaju se sve ozbiljniji zahtevi u pogledu njihovog rada. Glumački i rediteljski kadar ne zadovoljava. Razlike u stručnom i opštem obrazovanju su često znatne i u jednom istom pozorištu. Društvena svest i idejno politički nivo glumaca nisu na potrebnoj visini i još su neujednačeniji. Stručnog tehničkog osoblja jedva da ima.

I pored tih nedostataka postignuti su izvesni uspesi, ali otklanjanjem tih nedostataka postigao bi se znatno i brži i temeljniji razvoj naše pozorišne umetnosti. Taj zadatak pripada pre svega pozorišnom školstvu, ali dosadašnje pozorišne škole (Akademija za igrano umetnost u Ljubljani, Zemaljska glumačka škola u Zagrebu, Pozorišni studio u Beogradu, Dramski studio u Novom Sadu i Državna teatarska škola u Skoplju) nisu bile u stanju da priđu potpunije rešavanju tog zadatka.

Predratne škole pojavljivale su se povremeno i nestajale, a da im država nije posvetila skoro nikakvu pažnju. U njima je izvestan, manji broj glumaca dobio delimično stručno obrazovanje, dok je većina ostajala bez ikakvog stručnog a sa minimalnim opštim obrazovanjem. Škole osnovane po oslobođenju dobile su karakter stalnosti, ali bez jedinstvenih nastavnih planova i programa, pa čak i bez jedinstvenog sistema. Neke su bile nezavisne od pozorišta u mestu, a druge manje ili više vezane za njega. Škole u Skoplju i Novom Sadu, sa rangom srednje škole, imale su dvogodišnje trajanje nastave, a srednja škola u Zagrebu trogodišnje. I na Akademiju u Ljubljani i u Pozorišni studio u Beogradu primani su učenici sa maturom, a ipak prva je trajala četiri godine i imala jasno određeni rang više škole, dok je druga trajala tri godine i nije imala jasno određeni rang. Odnos između postojećih srednjih i viših škola uopšte nije bio određen. Nije postojao nikakav sklad ni u godinama učenika ni u njihovim kvalifikacijama. Bez organizovanog sistema odabiranja talenata izbor učenika vršio se samo iz redova prijavljenih kandidata i to uglavnom iz većih gradova. Nastavnički je kadar bio veoma neujednačen. Uslove za rad ovih škola karakterisao je nedostatak povoljnih prostorija i pomoćnih sredstava za rad.

Pri takvom stanju škole su mogle da pokažu samo delimične rezultate. Reorganizacija pozorišnog školstva nametnula se kao važan problem, koji traži hitno rešenje.

Novi odnos prema umetnicima, koji se snažno manifestuje kroz razne oblike (štampu, interesovanje sve masovnije publike, specijalnu uredbu o prinadležnostima umetnika, nagrade visokih organa narodne vlasti i sl.) razbija i poslednje predrasude o položaju umetnika u društvu i njegovom značaju i daje impuls hiljadama mladih ljudi da posvete svoj život pozorišnoj umetnosti. Najtalentovanijima među njima treba omogućiti da, kroz temeljni rad u pozorišnim školama dobiju ono opšte i stručno obrazovanje koje će im posle, u praktičnom radu, omogućiti stalni razvoj. Pozorišna karijera pravog umetnika treba da je sklad neumornog radnog napora i neprestanog uzdizanja, pri čemu osnova stečena u školi treba da bude neugasivi potstrek i nepogrešivi putokaz. Umesto naglog, često više prividnog no stvarnog uspona oduševljenog mladog talenta i kasnijeg mukotrpnog tapkanja na mestu i variranja samog sebe, pa i regresa, — puno, postepeno razvijanje svoga talenta i korišćenje svih njegovih mogućnosti. Umesto egocentrične težnje individualnog uspeha po svaku cenu — stalno davanje svoje pune mere u kolektivnom stvaranju pozorišnih ansambla. To je moguće samo obrazovanom i idejno izgrađenom umetniku. Da bi došli do što većeg broja takvih umetnika zadatak je pozorišnih škola da izvrše što pravilniji izbor iz rezervoara mladih talenata i da izabranima pruže potrebno znanje i upute ih na neumorno stvaralaštvo na liniji realističke umetnosti.

Kako dosadašnje škole nisu mogle da ispunjavaju taj zadatak, to je Komitet za kulturu i umetnost Vlade FNRJ odredio stručnu komisiju, koja je u toku svog rada izradila, u vidu predloga, osnovu za rad konferencije koja je održana 28 juna ove godine sa pretstavnicima ministarstava prosvete narodnih republika. Na toj konferenciji, posle saslušanih referata koje je podnela stručna komisija, prodiskutovano je pitanje reorganizacija škola za podizanje pozorišnih kadrova i na osnovu tog celog prethodnog rada Komitet za kulturu i umetnost doneo je zaključke po kojima:

»S obzirom na veliki značaj pozorišne umetnosti i sve veće zadatke koji stoje pred njom, potrebno je pristupiti planskom školovanju pozorišnog kadra, kako glumačkog i rediteljskog, tako i kadra pozorišnog tehničkog osoblja.

Iz naših škola treba da izlazi kvalifikovani kadar koji će da zadovolji potrebe sve većeg broja pozorišta u zemlji i koji će moći da podigne pozorišnu umetnost na stepen koji zahteva razvoj socijalizma i socijalističke kulture u našoj zemlji. Iz naših škola treba da izlaze ne samo talentovani već i kulturni, solidno stručno obrazovani i idejno izgrađeni kadrovi koji će biti nosioci istinski umetničkog repertoara i pravilnih shvatanja o ciljevima i zadacima pozorišta. Pomoću novih, ideološko izgrađenih kadrova treba da iz našeg pozorišnog života uklonimo izvesne, još neiskorenjene ostatke formalizma i drugih izopačenih pogleda i shvatanja, da razvitak naših pozorišta još više učvrstimo u pravcu realizma, a na tim osnovama, kao i uz pravilno razvijanje zdravih pozorišnih tradicija naših naroda, da gradimo našu novu pozorišnu umetnost i kulturu.«

Novi sistem škola za podizanje pozorišnih kadrova obuhvata: pozorišne škole u rangu srednjih i pozorišne akademije u rangu visokih škola.

Pozorišne škole pored odeljenja za glumu imaće, što je važna novina, i odeljenje za pozorišno tehničko osoblje sa otsecima za dekoratore, električare, krojače i maskere. Školovanje u odeljenju za glumu traje tri, a u odeljenju za tehničko osoblje dve godine.

Pozorišne akademije imaju odeljenje za glumu, odeljenje za režiju sa otsecima za dramsku i opersku režiju i odeljenje za pozorišne rukovodioce.

S obzirom na sadašnje mogućnosti pozorišne škole ne moraju imati oba odeljenja, a odeljenje za pozorišne rukovodioce i otsek za opersku režiju neće se osnivati odmah u svim akademijama.

Učenici koji su završili školovanje u pozorišnoj školi, odeljenju za glumu, mogu se odmah angažovati za rad u pozorištima, ali mogu i da nastave školovanje na pozorišnoj akademiji. Na taj način ne samo da ćemo kroz pozorišne škole imati veći broj centara za okupljanje i stručno uzdizanje talenata, te širu i pravilniju selekciju učenika, već je omogućeno i talentima koji nemaju odmah potrebne kvalifikacije za školovanje na pozorišnim akademijama (maturu) da se ipak posvete pozorišnom pozivu i steknu kvalifikacije za studij na pozorišnim akademijama. Postojanjem samo pozorišnih akademija ne bi mogli pravilno rešiti problem pozorišnih kadrova.

Težište za školovanje glumaca je ipak u akademijama koje treba da dadu visoko kvalifikovani kadar glumaca i reditelja, prvenstveno za naša veća pozorišta, kao i stručni kadar pozorišnih rukovodilaca.

Da bi se izbor učenika izvršio iz što većeg broja talentovane omladine, koja se javlja u okviru raznih amaterskih pozorišta i dramskih grupa po gradovima i selima, u kulturno-prosvetnim organizacijama i školama, ministarstva prosvete treba da organizuju ekipe koje bi upućivali na festivale, smotre i ostale kulturne priredbe sa zadatkom da na njima vide i prate rad pojedinih učesnika, kao i da daju predloge za njihovo školovanje. U tom odabiranju pored nastavnika pozorišnih škola i pozorišnih stručnjaka učestvovaće i rukovodioci kulturno-prosvetnog rada masovnih organizacija, rukovodioci kulturno-prosvetnih i kulturno-umetničkih društava kao i nastavnici škola u kojima se razvija amaterski pozorišni rad.

Objektivni, temeljni prijemni ispiti (kod većeg broja kandidata pred dva foruma) kao i kontrolni ispiti u prvoj godini školovanja osiguraće pravilnu selekciju učenika. U prijemnim ispitnim komisijama pored nastavnika dotične škole biće i istaknuti glumci, pozorišni kritičari, dramski pisci, književnici i drugi javni radnici, koje u komisiju odrede ministarstva prosvete, vodeći računa da u nju uđu ona lica koja su kvalifikovana i zainteresovana za izbor učenika.

Da bi izabrani učenici dobili dovoljno opšte i stručno obrazovanje i bili ideološki izgrađeni utvrđeni su nastavni planovi i rade se nastavni programi koji obezbeđuju:

1. Solidno stručno obrazovanje koje oslobađa pozorišnu umetnost svake improvizacije i stihijnosti;
2. svestrano opšte obrazovanje;
3. osnovno ideološko obrazovanje koje treba da budućem umetniku da naučni pogled na svet, zasnovan na učenju marksizma-lenjinizma.

Zaključci Komiteta za kulturu i umetnost Vlade FNRJ o reorganizaciji škola za podizanje pozorišnog kadra dali su nesumnjivo osnovu na kojoj se može povoljno da reši važni, akutni problem potrebe novih, kvalitetnih pozorišnih kadrova.

S. B.

Propagandni voz u Madarskoj

Posle oslobođenja Mađarske od strane Crvene armije, oživljeni muzički život počeo je da se razvija u novim formama. Tako je Budimpeštanski gradski orkestar počeo da daje koncerte po preduzećima, za radnike. Uz taj orkestar, koji je dao najviše koncerata naročito van koncertnih dvorana, i najstarijeg mađarskog orkestra, Filharmoniskog, nedavno je osnovan i Orkestar mađarskih državnih železničara, od šezdeset članova. Sindikat železničara je angažovao poznatog mladog dirigenta Sekea. Taj orkestar je postao treći po veličini u Mađarskoj, i stekao je ugled, davši mnoge ozbiljne koncerte. Nedavno je Sindikat železničara dobio kulturni voz, koji se satoji od dva spavaća vagona, jednog vagona-biblioteke i jednog vagona za instrumente i inventar. Ovaj voz obilazi provinciju, a orkestar koji njime putuje daje koncerte po provinciskim gradovima, od kojih većina do tada nije slušala ozbiljne koncerte, jer je provincija bila u kulturnom pogledu zanemarena. Taj voz sem toga nosi knjige. Na njegovim priredbama gostuju i mladi članovi budimpeštanske opere.

MEĐU NJIMA

Zatvaranje Metropoliten opere u Njujorku

Metropoliten opera u Njujorku, na čijem se čelu nalazi kao rukovodstvo uprava, sastavljena od teških američkih kapitalista, koji ne pretstavljaju upravu iz nekih slabosti prema umetnosti, već samo zato što su i tu osetili mogućnost za »biznis«, — zatvorena je.

Lože najviših krugova Njujorka, zakupljene, neke i doživotno, od raznih magnata velikih trustova, sada su prazne.

Ovakvu sramotu doživela je Metropoliten opera u Njujorku samo dva puta za poslednjih 65 godina: prvi put 1892, kada je požar uništio zgradu, i drugi put 1897, kada je kao i danas bila primorana da zbog finansiskih teškoća zatvori svoja vrata.

Danas se radi o deficitu, — zbog kojeg je nastupila trenutna kriza, — deficitu od oko 150.000 dolara.

Vlasnici Njojorške opere, opere u koju narod ima pristupa ako «visoki krug« Amerikanaca nije rezervisao sva mesta, ili pak ako nije palo na pamet nekom ekscentričnom milioneru da zakupi celu salu za sebe i svoju ženu, nemaju sentimentalnosti. Deficit je nastao, — opera se zatvara, iako je dobro poznato da su profiti američkih milionera u prošloj godini dostigli sumu od sedamnaest milijardi dolara.

Krivica za ovaj sada nastali »débacle« — kako tvrdi direkcija — leži na pozorišnim i muzičkim sindikatima — »pošto su njihova neograničena potraživanja prebacila«! Čudno je kako mogu da prebace potraživanja koja su neograničena! Ali, kada se zna da članovi orkestra »MET« (Metropoliten) za poslednje dve godine — dakle u vreme najvećeg uspona — nisu primili nikakav dodatak, a i danas još čekaju na ostvarenje jednog penzionog fonda, cela situacija postaje samim tim odmah jasna.

Međutim, još ima »nade«. Kad je operu zadesio deficit, pojavio se »spasilac«. Hrabar »biznismen« s mnogo uspeha, Billy Rose, čovek sa Brodveja, direktor mnogih unosnih revija i noćnih klubova, hteo je da izvuče Metropoliten iz nezgode. On je predložio upravnom odboru da »preuzme upravu kuće« za jednu sezonu, i to sa garancijom da neće doći do gubitaka.

Zračak nade se pojavio! Ali, ipak, došlo je do malog nesporazuma. Najzad i prirodno je što je Billy Rose tražio potpuno »slobodne ruke« kao protivuslugu. On je obećao veliki uspeh Metropolitenu i naročito naglasio da bi on operu stavio u »tekuću formu« (potpuno unutarnje saniranje).

Ponuda Billy Rose-a je odbijena. Američki milionari zasada se nisu odlučili da Metropoliten operu stave u »tekuću formu«, drugim rečima, da je modernizuju Roše-ovim »vamp gerlama« i »koktel-šekerima«.

Možda će se i naći neki privremeni spasilac, Međutim, činjenica je da je čuvena Metropoliten opera zatvorena po treći put od svog postanka do danas. Iz toga se najbolje vidi u čijim se rukama nalazi danas umetnost u Americi i koliko je stalo kapitalistima hoće li Njujork, mnogomilionski grad, imati Metropoliten ili ne.

A. P.

HOLIVUDSKI FILMSKI TRUST

Američko društvo za izvoz filmova (»Ameriken mošn pikčer eksport asosiešn«) objavio je da će preduzeti represalije protiv bioskopa »Italija« u Rimu, čija se direkcija teško ogrešila prikazujući sovjetski film »Zakletva«.. Od prvog dana ovaj film imao je ogroman uspeh, tako da su ulaznice bile rasprodate danima unapred. Ovaj uspeh alarmirao je pretstavnike AMPEA, koji su zapretili direkciji bioskopa »Italija« da će im onemogućiti iznajmljivanje američkih filmova, ako se ne obavežu da neće više prikazivati sovjetske filmove. Pošto je direkcija bioskopa taj zahtev odbila, Amerikanci su se obratili Ministarstvu PTT, u čijoj se zgradi bioskop nalazi, zahtevajući da preduzme orgovarajuće mere. Na to je Ministarstvo PTT zabranilo bioskopu »Italija« svako reklamiranje sovjetskih filmova.

KULTURNI ŽIVOT U REPUBLIKAMA

SRBIJA

U Prištini je osnovano Oblasno državno pozorište

U Prištini je formirano Oblasno državno pozorište. Ministarstvo prosvete Narodne Republike Srbije uputilo je na rad u ovo pozorište i nekoliko glumaca iz Srbije. U sastavu pozorišta postoji srpska i šiptarska grupa. Srpska grupa otpočeće sa radom 1 septembra, a šiptarska 1 oktobra ove godine.

*Već skoro dva meseca nalaze se na terenu Srbije i Crne Gore naučne ekipe Etnografskog instituta Srpske akademije nauka. Na područjima koja ispituju, naučni radnici vrše dvojaka proučavanja. Neke ekipe ispituju naselja i poreklo stanovnika, a druge studiraju narodne običaje, folklor, domaću radinost, narodnu medicinu i narodne pesme.

Na terenu Sreza pečkog naučno-ispitivačka ekipa proučava i ispituje oblast Rugove u antroprogeografskom i etnografskom pogledu.

*U pripremama za festival, omladina Kragujevca znatno je pojačala svoj rad na kulturno-prosvetnom polju. Pre izvesnog vremena organizovano je kulturno-umetničko društvo. Do osnivanja ovog društva u Kragujevcu su postojale kulturno-umetničk grupe po aktivima preduzeća i kulturno-umetnički rad u đačkim družinama po školama. Novo kulturno-umetničko društvo koordiniralo je rad, a što je najvažnije, privuklo je u svoje redove veliki broj radničke omladine, koja se do sada nije masovno angažovala u kulturno-umetničkom radu.

Za pretstojeći festival omladine Jugoslavije, vrše se u društvu ozbiljne pripreme. Organizovani hor od 120 omladinaca i omladinki sprema kvalitetne stvari i ulaže dosta truda da postigne dobre rezultate. Vrše se pripreme i za nastup mladih umetnika. Za izložbu mladih umetnika vrše se takođe ozbiljne pripreme. Izložba će biti otvorena za vreme trajanja festivala u Beogradu.

HRVATSKA

Rad Zemaljske glumačke škole u Zagrebu

Odmah posle oslobođenja osnovana je Zemaljska glumačka škola u Zagrebu.

U školu su primljeni u prvom redu mladi glumci iz kulturnih ekipa i družina, koje su radile za vreme narodnooslobodilačke borbe na oslobođenoj teritoriji. Godine 1945 redovnim ili vanrednim školovanjem osposobilo se mnogo talentovanih mladih glumaca. Mnogi od tih glumaca rade sada u najistaknutijim našim pozorištima (Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu, Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, Narodno kazalište na Rijeci itd.)

Ove školske godine završilo je s odličnim uspehom školovanje 8 glumaca koji su tokom studija izveli »Ujka Vanju« od Čehova, »Vasju Železnovu« od Gorkoga, fragmente i činove iz Molliera, Shillera, Ostrovskog, zatim je priređeno nekoliko večeri recitacija, od kojih je najznačajnije Krilovljevo veče.

U školi predaju najistaknutiji pozorišni stručnjaci.

* U Sisku je posle oslobođenja formirana stalna kazališna družina, sastavljena od talentovanih amatera, koja je neprekidno radila u sklopu Doma kulture. U nizu nastupa, kako u mestu tako i na gostovanju, družina je izvela niz dobrih pretstava od kojih su neke zapažene na prošlogodišnjem i ovogodišnjem festivalu radničkih kulturno-umetničkih društava u Zagrebu.

Stalno se razvijajući i pokazujući vidne rezultate, družina je toliko uznapredovala, da je Izvršni GNO u Sisku maja ove godine prihvatio predlog Povereništva prosvete, da dosadašnja kazališna družina radi kao stalno Gradsko narodno kazalište. Na taj način sledeća pozorišna sezona u Hrvatskoj počeće s jednim profesionalnim pozorištem više.

* U jesen 1947 osnovan je pri Mesnom Sindikalnom Veću u Zagrebu kurs za glumce i režisere. Kurs se održavao uz pomoć nastavnika Zemaljske glumačke škole. Nakon šestomesečnog svakodnevnog rada kursisti su položili ispit sa dobrim rezultatima. Pretstavom koja je održana 29 jula, kurs je završio svoj rad. Najbolji kursisti biće angažovani u novoosnovanom Zagrebačkom dramskom kazalištu kao glumci i pomoćni reditelji. Polaznici tečaja su uglavnom radnici i nameštenici, članovi radničkih kulturno-umetničkih društava.

SLOVENIJA

Omladinski festival u seljačkoj radnoj zadruzi

Sreski odbor Narodne omladine Slovenije priredio je kulturno-umetnički festival u Komendi, povodom formiranja prve seljačke radne zadruge na Gorenjskom. Kulturno umetničke grupe iz slovenačkih fabrika i ustanova, sindikalni pevački hor »Solidarnost« iz Kamnika, folklorna grupa fabrike »Induplati«, omladinski i harmonikaški hor i Domžala izveli su bogat program pred seljacima-zadrugarima.

Na ovom festivalu odabrane su grupe koje će pretstavljati Kamnički srez na Gorenjskom pokrajinskom festivalu u Kranju.

BOSNA I HERCEGOVINA

Izložba trideset godina zemlje socijalizma u Zenici

Odbor Društva za kulturnu saradnju Bosne i Hercegovine sa Sovjetskim Savezom u Zenici priredio je izložbu »Trideset godina zemlje socijalizma«. U velikoj sali Radničkog doma izložen je veliki broj slika i grafikona koji prikazuju ogroman napredak i razvoj zemalja Sovjetskog Saveza od Oktobarske revolucije do danas.

* U Sarajevu je održano savetovanje na kome je odlučeno da se pokrene pionirski list, pod rukovodstvom Zemaljskog veća Narodne omladine Bosne i Hercegovine. Pionirski list će izlaziti jedanput mesečno. Prvi broj lista priprema se za 1 oktobar ove godine.

*U Sarajevu je održana prva zemaljska smotra ogranaka Hrvatskog seljačkog prosvetnog društva Seljačka sloga. Učestvovala je i po jedna folklorna grupa Srpskog kulturno-prosvetnog društva »Preporod«, kao i folklorne grupe sarajevskih metalaca i poštansko-telegrafsko-telefonskih službenika.

Iz Bosne i Hercegovine nastupila su 24 ogranka, odabrana na sreskim smotrama Seljačke sloge.

Na kraju smotre ocenjivački žiri doneo je odluku da se nagradi 10 najboljih ogranaka, koji su se istakli u pripremama, disciplini, originalnosti i umešnosti na samoj smotri. Nagrađeni su ogranci iz Husine, Gorice, Guče Gore, Neum Klenka, Luga, Posušja, Šuice, Bunara, Uzdola i Čitluka. Seljaci iz Husine otpevali su pesmu »Kad je bilo« koja je sadržavala borbu husinskih radnika i selajka pre rata i narodni ustanak 1941 godine.

*Omladina Bosne i Hercegovine priprema se za savezni i republikanski festival kulturno-umetničkog rada. Određeno je da se republikanski festival održi od 1 do 10 oktobra u Sarajevu. To će biti smotra celokupnog kulturno-umetničkog rada omladine, na kojoj će se izabrati najbolje grupe, pojedinci i sekcije, koje će zastupati omladinu Bosne i Hercegovine na saveznom sletu u Beogradu.

Sreske smotre kulturno-umetničkog rada već su otpočele.

Na ovogodišnjem festivalu kulturno-umetničkog rada omladine Bosne i Hercegovine učestvuje u velikom broju seoska i radnička omladina.

U okviru saveznog festivala kulturno-umetničkog rada Narodne omladine, u Beogradu će se održati izložba na kojoj će učestvovati i omladina Bosne i Hercegovine.

BIBLIOGRAFIJA

Iz Vukove borbe za književni jezik i pravopis, odabrane strane (uredili: R. Aleksić i M. Stevanović). — Izdanje »Prosvete«, Beograd 1948, str. 166.

L. N. Tolstoj: **Polikuška,** pripovetka. — Preveo Roman Šovary; pogovor o piscu: Gustav Krklec; portre pisca na naslovnoj strani: Vojin Bakić. — »Mala biblioteka« (urednik Gustav Krklec), Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb 1948, str. 108.

M. Gorki: **Konovalov,** pripovetka. — Preveo Roman Šovary, pogovor o piscu: Novak Simić. — »Mala biblioteka«. Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb 1948, str. 98.

Vladimir Nazor: **Portreti i siluete** (Šarko, Tri pripovijesti iz jednog dječjeg doma, Zagrebačke siluete). — »Djela Vl. Nazora«, knjiga VII. — Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1948, str. 462.

August Cesarec: **U katakombi.** — »Mala biblioteka«, »Prosveta«, Beograd 1948, str. 59.

M. Panić-Surep: **Svetlost zemaljska,** pesme od 1934—1947 — »Srpska književna zadruga«, Beograd 1948, str. 134.

I. M. Rapoportova: **Abeceda glume.** — »Mala pozornica« (odgovorni urednik Đoka Petrović), kolo četvrto, svezak 1. — Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 59.

Joža Gregorin: **Teški put staroga Mihala,** drama u četiri slike. — »Mala pozornica«, kolo četvrto, sv. 2. — Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 95.

Željeznov-Grun: **Mladost pod suncem,** komad u tri slike, prevod sa slovenskog: F. Delak i J. Kušan. Upute glumačkim družinama: Đ. P. — »Mala pozornica«, kolo četvrto, sv. 3. — Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 55.

Zoran Hudales: **Dvije aktovke** (Povratak, Politika). — »Mala pozornica«, kolo četvrto, sv. 4. — Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 38.

Ostrovski-Bondarenko: **Pavle Korčagin,** inscenacija u 9 slika prema romanu »Kako se kalio čelik«. Preveo: Malik Mulić. Režiserske upute: V. Koljesajev i Z. Sažin. — »Mala pozornica«, kolo četvrto, sv. 5 .— Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 89.

Evgenij Petrov: **Otok mira,** komedija u četiri čina. Preveo Roman Šovary. Beleška o Petrovu i sovjetskom humoru: M. Matković. — »Mala pozornica«, kolo četvrto, sv. 6. — Izdanje Nakladnog poduzeća »Glas rada«, Zagreb 1948, str. 105.

S. Batušić: **Stanislavski u Zagrebu,** sjećanja, svjedočanstva, dokumenti o gostovanju MHAT-a 1922 god. u Zagrebu. — »Mala biblioteka« Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb 1948, str. 142.

drama (petnaestodnevna emisija). Osim radio-drame, koja traje 45 minuta do sat, i književnih priloga ilustrovanih muzikom, koji se emituju svakih petnaest dana u trajanju od 15 do 30 minuta, ostale emisije ograničene su, sem po izuzetku, na 15 minuta. Pored ovih stalnih emisija, organizuju se, povremeno, u saradnji sa muzičkim odeljenjem, posebne, svečane emisije povodom narodnih praznika i značajnih godišnjica.

Kulturna hronika

Po svome sadržaju i opštem karakteru kulturna hronika beogradskog radia znatno se razlikuje od sličnih rubrika u dnevnim listovima. Za razliku od ovih rubrika koje se vode dosta nepotpuno i neredovno, kulturna hronika Radio Beograda obuhvata znatno šire oblasti kulturnog i društvenog života i o njima opsežnije govori. Istina je da je i njen karakter drugojačiji, jer su urednici kulturne hronike u mogućnosti da za svoje emisije iskoriste raznorodne izvore informacija, koji im koriste kao materijal za sastavljanje dužih pregleda. U tome se, međutim, donekle krije i opasnost za kvalitet takvih emisija, jer oslanjajući se previše na raznorodan, već redigovan materijal, redaktor kulturne hronike često ne postiže da emisiju oblikuje u homogenu celinu, da joj da originalnu boju i učini je zanimljivom za slušaoce. Zato su poneke emisije kulturnog pregleda šture, bezbojne i zamorne, nevešto komponovane, pretrpane brojkama, imenima i suvim podacima, redigovane po ustaljenom šablonu, sa istom, stereotipnom uvodnom rečenicom i konvencionalnim završetkom. Nije potrebno ponoviti da je takav način obrade materijala, po tzv. novinarskom šablonu, sasvim neprikladan za radio.

Možemo ipak konstatovati da su na beogradskom radiju takve emisije sve ređe i da se kvalitet kulturne hronike poboljšava. Ali se još uvek oseća potreba za življim, raznovrsnijim emisijama, redigovanim sa više invencije, sa više smelosti i duha. Treba se otrgnuti od šablona i uložiti više truda i inicijative, suve i didaktične sastave treba što češće zameniti živom građom, prikupljenom na terenu, na samom izvoru zbivanja, davati što više originalnih prikaza i reportaža iz škola, domova kulture, prosvetnih ustanova, iz života naših gradova i sela, oživljavati likove naših ljudi, graditelja socijalizma, koji su nosioci i kulturnog preporoda naše zemlje.

U emisiji Filmski pregled, koja je po svome karakteru slična kulturnoj hronici, daju se prikazi filmova, članci iz oblasti kinematografije, filmske vesti i sl. Ove emisije, propraćene uvek muzikom, zanimljivo su montirane, ali ne uvek i dobro redigovane. Prikazi se često ograničavaju na iznošenje sadržaja, bez temeljnijeg osvrta na umetničku i idejnu sadržinu filma. O nekim filmovima, naročito zapadne produkcije, trebalo bi pisati i kritičke osvrte.

Književni prilog

Govoreći o opštim karakteristikama govornih emisija, naglasili smo da nije svaki literarni tekst prikladan za radio. To se naročito odnosi na književni prilog, emisiju u kojoj se daju odlomci iz proznih i pesničkih dela naših i stranih pisaca. Stoga se za redaktora ove vrste emisija, koji sam ništa ne piše, osim nekoliko kratkih uvodnih rečenica (tzv. »najave»), glavna teškoća sastoji u izboru teksta. Za poslednju godinu dana kvalitet ovih emisija znatno se podigao i u pogledu izbora dela, i u njihovoj adaptaciji za radio. Uvodna objašnjenja o piscu i delu pišu se brižljivije i bolje, a u izbor tekstova unosi se više inventivnosti i plana. Ipak, još uvek se događa da se na beogradskom radiju kao književni prilog pročita po neki odlomak bez većeg idejnog značaja i književnih vrednosti, ili se odabere tekst neprikladan za radio. Takvom neuspehu pojedinih emisija doprinosi i često rđav izbor čitača, loš glasovni materijal i male interpretatorske sposobnosti pojedinih članova radio-drame, koji čitaju tekstove. To se naročito odnosi na čitanje stihova. Pokloniti punu pažnju negovanju recitacije, kao važnog područja dramske umetnosti, jedan je od osnovnih zadataka našeg radia. U tome pogledu naše pozorište, pred kojim se postovija isti zadatak, treba da ukaže veću pomoć radio-dramskom studiju, organizujući što češće gostovanja i saradnju svojih članova na radiu. Pitanje dobrih spikera i recitatora pretstavlja uopšte težak problem ne samo za književne priloge na radiu, već i za sve druge, a na prvom mestu za literarne emisije.

Kao i sve druge emisije, književni prilog ne treba ukalupiti u stalne, nepromenljive forme. Njegov program može se na različite načine osvežiti i obnavljati. Jedna od najboljih mogućnosti je održavanje specijalnih emisija u okviru književnog priloga, uz pomoć muzičkog odeljenja radia ili u saradnji s članovima beogradskog pozorišta, književnicima i drugim pretstavnicima umetnosti i javnog života. Emisije takve vrste, kao što je nedavno održano veče posvećeno Aleksi Šantiću, treba češće priređivati, ne ograničavajući se samo na nekoliko nasumice odabranih godišnjica. Takve emisije pružaju puno mogućnosti za literarno-muzičku saradnju i za iznalaženje novih načina interpretacije programa na radiu.

Jedna takva nova emisija, stvorena u težnji da se književni prilozi poboljšaju i učine raznovrsnijim, dobila je naziv »Iz novih knjiga i časopisa« i ostala stalno na programu Radio-Beograda. U okviru ove emisije čitaju se obično tri odlomka iz poslednjih brojeva naših časopisa i novih knjiga. Uz svaki tekst daju se i kratke »najave«, tako da ova emisija, koju čitaju obično dva ili više spikera, spada u najzanimljivije za slušaoce beogradskog radia.

Posebnu vrstu književnog priloga čine literarni tekstovi, najčešće pripovetke, ilustrovani muzikom. Za ovu vrstu emisija najprikladniji su tekstovi lirskog ili herojsko-epskog karaktera, ispunjeni dramatičnom sadržinom, koja omogućuje muzičku obradu. Za neke tekstove muzičari su stvorili originalne kompozicije (»Smrt Smail-Age Čengića«, Gorkijeve priče); najčešće se ipak muzika montira sa ploča. Kada je muzička pratnja dobro izabrana i kada je uspostavljen pun sklad između književnog i muzičkog teksta, ove emisije deluju neobično snažno i sugestivno. Često se, međutim, u težnji da se postigne laki efekat, lošim izborom muzike tekst preterano lirizuje i razvodnjava, ili se zloupotrebljavaju zvučni efekti (grmljavina, vetar, zvona, topovi), čime se samo doprinosi izopačavanju književnog dela, ugušenog u takvoj vulgarno naturalističkoj montaži. Tako, u jednoj pripovetci Meše Selimovića, ilustrovanoj muzikom, u trenutku kada glavni junak tone u talasima i umire prkosno pevajući, najednom se, po završenom tektsu priče, kao završni finale ili apoteoza — začuje solo pesma sa ploča!

Radio-drama

Radio-drama pruža najbolju priliku da se uoče sve osobenosti interpretacije književnih i pozorišnih dela pred mikrofonom. Slušalac pred sobom ne vidi pozornicu, glumce, inscenaciju; on je upućen isključivo na glas glumaca; sve ostalo prepušteno je njegovoj mašti. Stoga je razumljivo da se zadaci članova Radio-dramskog studija razlikuju od zadataka pozorišnih glumaca. Lišeni mogućnosti da glume na pozornici, njihov je osnovni zadatak da svojim glasom, njegovom pravilnom i sugestivnom upotrebom, ožive pred slušaocima dramsko zbivanje. Stoga je negovanje dikcije jedan od najvažnijih zadataka radio-drame. Pri tome potrebno je marljivo proučiti sve osobenosti tehnike izvođenja perd mikrofonom. Na tom području kod nas se još uvek radi empiriski, po pretežno pozorišnim šablonima, oslanjajući se na nekoliko opštih iskustava, stečenih u radu, bez nastojanja da se pronađu i savladaju osnovne metodske postavke, i da se po njima pristupi temeljnom studiranju uloge. Svaki član Radio-dramskog studija došao je tokom rada do nekih iskustava, tako, na primer, da se preko radia mora »prirodnije« glumiti nego na pozornici, pošto mikrofon osetljivije reaguje na glas i preciznije registruje zvuke no što je to slučaj na pozornici, gde glumac najčešće mora da govori podignutim glasom da bi ga gledaoci čuli. Međutim, naći tačnu meru i granice u kojima pred mikrofonom treba upotrebiti glas, otkriti najpravilniji način njegove upotrebe, na sva ta pitanja principijelno-metodskog karaktera radio-glumci i reditelji još ne znaju da odgovore. Kao posebna grana pozorišne umetnosti, radio-drama zahteva temeljnije studije, dublje teoretsko znanje, koje se traži i od pozorišnih glumaca, s tom razlikom što se na radiu istražuju druge oblasti i primenjuju drugi metodi interpretacije. U radio-dramskom studiu, međutim, najčešće se primenjuju i skustva iz pozorišta i glumi kao na pozornici. Zato je čest slučaj da se dramatični momenti i patetični pasusi, koji na pozornici ubedljivo deluju, pretvore na radiu u neprijatnu i nerazumljivu viku.

Događa se da slušalac, prateći radio-dramsku emisiju, često izgubi niti događaja, ne shvata više ko govori, ko ulazi na scenu, a ko se udaljuje, ostajući dugo u nedoumci o čemu se zapravo radi. U takvim slučajevima krivica za neuspeh emisije leži najviše do reditelja. Pred njim se postavlja isto toliko složen zadatak koliko i pred glumce. Odabrati pogodan komad, izvršiti njegovu adaptaciju za radio, pravilno ga skratiti, uputiti izvođače u sve osobenosti glume pred mikrofonom: kako da podese jačinu glasa, u kojoj meri da naglase pojedine pasuse, koliko da se zadrže na pauzi itd. — sve su to zadaci koji od reditelja traže veliko stručno znanje i iskustvo.

Jedna od najpopularnijih emisija na Beogradskom radiu, radio-drama ima svoj poseban značaj. Treba uvek imati u vidu da izvođenje komada preko radija sluša daleko veći broj ljudi nego u pozorištu, pa i mnogi reditelji i amateri u provinciji. Stoga pitanju kvaliteta ovih emisija treba pokloniti punu pažnju. A nekoliko uspelih komada, koje su članovi beogradskog radio-dramskog studija izveli ove godine, svedoče da postoje uslovi da se njihov rad poboljša i usavrši.

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA ZA KNJIZEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Broj čekovnog računa 1-9060049 Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović. Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.